

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Державна установа «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»

**ТЕНДЕНЦІЇ УПРАВЛІННЯ «ЗЕЛЕНИМ» ПЕРЕХОДОМ
У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ЗАХІДНОГО МАКРОРЕГІОНУ УКРАЇНИ**

аналітична записка
за підсумками опитування органів місцевого самоврядування

Львів – 2025

Успішність Європейського зеленого курсу (далі – ЄЗК) як базової політики розвитку країн ЄС залежить від ефективного залучення до її втілення всіх зацікавлених сторін. Органи місцевого самоврядування (далі – ОМС) займають особливе місце в цьому процесі: по-перше, вони виконують роль «сполучної ланки» між державою, регіональною владою, бізнесом і громадським сектором; по-друге, саме на рівень громад та регіонів припадає основне навантаження щодо впровадження заходів «зеленого» переходу (70% заходів з пом'якшення наслідків зміни клімату та 90% з адаптації до цих змін¹). Тому в ЄС ведеться постійний аналіз обізнаності представників органів місцевого самоврядування зі змістом і комплексністю політики, готовності впроваджувати її на практиці, усвідомлення додаткової ролі посередника між державою та іншими стейкхолдерами.

В умовах євроінтеграційного руху України «зелений» перехід задекларовано як основу повоєнного відновлення країни і навіть більше – як засадничий орієнтир збереження стійкості регіонів і громад в умовах активної фази війни². Впровадження здійснюється за принципом «зверху вниз», коли держава виконує роль ініціатора процесу та суб'єкта, що задає напрям руху для інших зацікавлених сторін, а органи місцевого самоврядування є виконавцями поставлених перед ними завдань – тими, хто не ініціює зміну, а реагує на неї і впроваджує. З одного боку, це дещо обмежує і навіть спрощує завдання для громад у реалізації курсу, з другого – підвищує значення ефективної взаємодії між державою і місцевим самоврядуванням у питаннях організаційно-фінансового забезпечення, координації дій та інформаційного супроводу процесу.

Зважаючи на те, що процес «зеленого» переходу в Україні триває з 2020 року (з моменту направлення до Європейської Комісії позиційного документу), а його результативність у різних сферах є різною³, актуалізується питання: як ОМС розуміють зміст цієї політики та наскільки вони інтегрують принципи «зеленого» переходу в управління громадами?

Автори: к.е.н., ст.досл., с.н.с. Лещух І.В., к.е.н., ст.досл., с.н.с. Патицька Х.О., к.е.н., с.н.с. Башинська Ю.І., к.е.н., н.с. Нестор О.Ю., аспірант Сороковий Д.О.

Аналітичну записку підготовлено у межах виконання НДР «Повоєнне відновлення економіки територіальних громад Західного макрорегіону на засадах "зеленого" переходу» (державний реєстраційний номер 0125U001327).

¹ Local Green Transition. Prospects for an Inclusive and Competitive Deal. CCRE CEMR 2024. URL: <https://ccre-cemr.org/wp-content/uploads/2024/10/CEMR-Local-Green-Transition-2024.pdf>

² Національний комплексний звіт з оцінки зеленої трансформації для України. URL: <https://green-agenda.org/storage/public/LTGfGlxgyBMxGmKA96Y9VV3ijajqUt-metaVWtyLUV4ZWN1dGI2ZSBzdW1tYXJ5LVVLUi1XZWlqKDEpLnBkZg==-.pdf>; Зелена відбудова України: процеси, форми та бачення основних зацікавлених осіб: аналітичний звіт, травень 2025 року. URL: <https://rac.org.ua/wp-content/uploads/2025/06/racse-report-green-recovery-2025-ukr.pdf>; Зелене повоєнне відновлення України: візія та моделі: аналітична записка, серпень 2022 р. URL: https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/08/green_recovery.pdf

³ National Comprehensive Green Transition Assessment Report for Ukraine. May 2025. Green Agenda Ukraine. 201 p.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ОПИТУВАННЯ

Упродовж липня-вересня 2025 року науковцями ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» було проведено соціологічне опитування представників ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України з метою вивчення викликів і можливостей розвитку громад, а також оцінки перспектив впровадження «зеленого» переходу у сфері економіки та бізнесу.

Участь в опитуванні взяли представники 107 територіальних громад семи областей Західного макрорегіону України: Волинської, Рівненської, Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької (рис. 1), що становить **25,2% від загальної кількості громад макрорегіону (кожна четверта громада).**

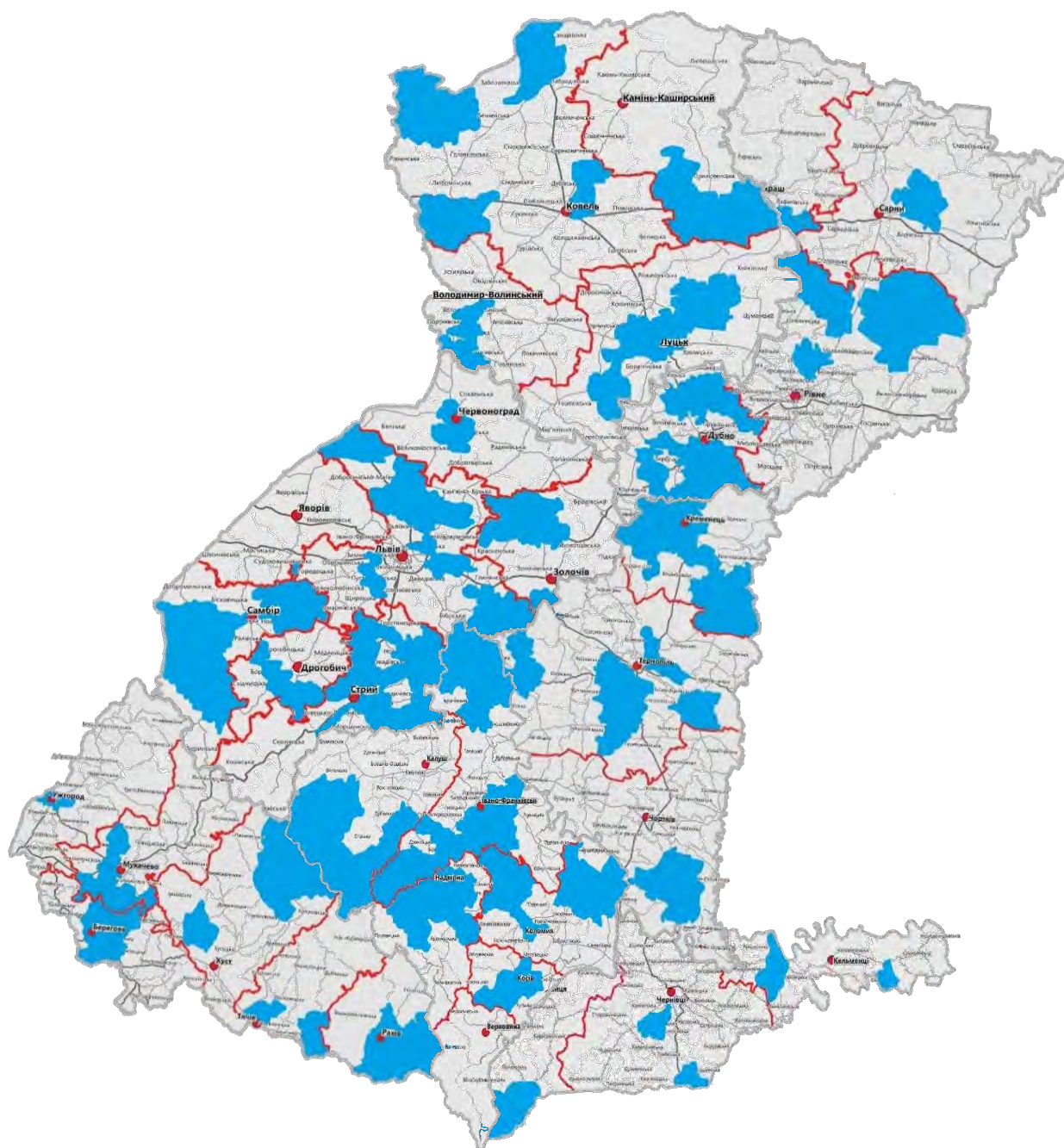

Рис. 1. Картохема локалізації територіальних громад Західного макрорегіону України, що взяли участь в опитуванні

Респонденти представляли громади 28 із 30 районів макрорегіону (за винятком лише Верховинського району Івано-Франківської області та Яворівського району Львівської області), що забезпечує високий рівень територіальної репрезентативності. Важливо, що дослідження не претендує на досягнення статистичної репрезентативності у вузькому сенсі, а спрямоване на охоплення різних страт адміністративно-територіальної організації та просторового розвитку.

У структурі вибірки респондентів простежується репрезентативне охоплення різних типів територіальних громад. Майже половину (48,6%) становлять міські громади, що відображає урбанізаційний каркас Західного макрорегіону та дозволяє проаналізувати специфіку розвитку найбільш економічно активних територій. Водночас майже третина вибірки (31,8%) припадає на сільські громади, які характеризуються переважно аграрною спеціалізацією та демонструють інші пріоритети і виклики розвитку. Дещо меншу, але все ж значущу частку становлять селищні громади (19,6%; рис. 2 (а)), які є локальними центрами тяжіння для навколишніх сіл.

За чисельністю населення громади у вибірці розподілені наступним чином (рис. 2 (б)):

- ❖ понад 25 тис. осіб – 33,6% респондентів. Ця група майже повністю репрезентована міськими громад (97,3%), тоді як сільські та селищні громади практично відсутні;
- ❖ 15-25 тис. осіб – 28% опитаних;
- ❖ 10-15 тис. осіб – 11,2% респондентів. Примітно, що дана група представлена винятково селищними громадами;
- ❖ до 10 тис. осіб – 27,1%, серед яких домінують сільські громади.

За кількістю населених пунктів громади у вибірці суттєво різняться: від тих, що об'єднують лише кілька населених пунктів, до великих утворень із понад 40 населеними пунктами (наприклад, Млинівська, Рогатинська, Ходорівська, Жовківська та ін. громади). Утім, більшість громад об'єднують від 5 до 20 населених пунктів, що є характерним для сільських і селищних громад.

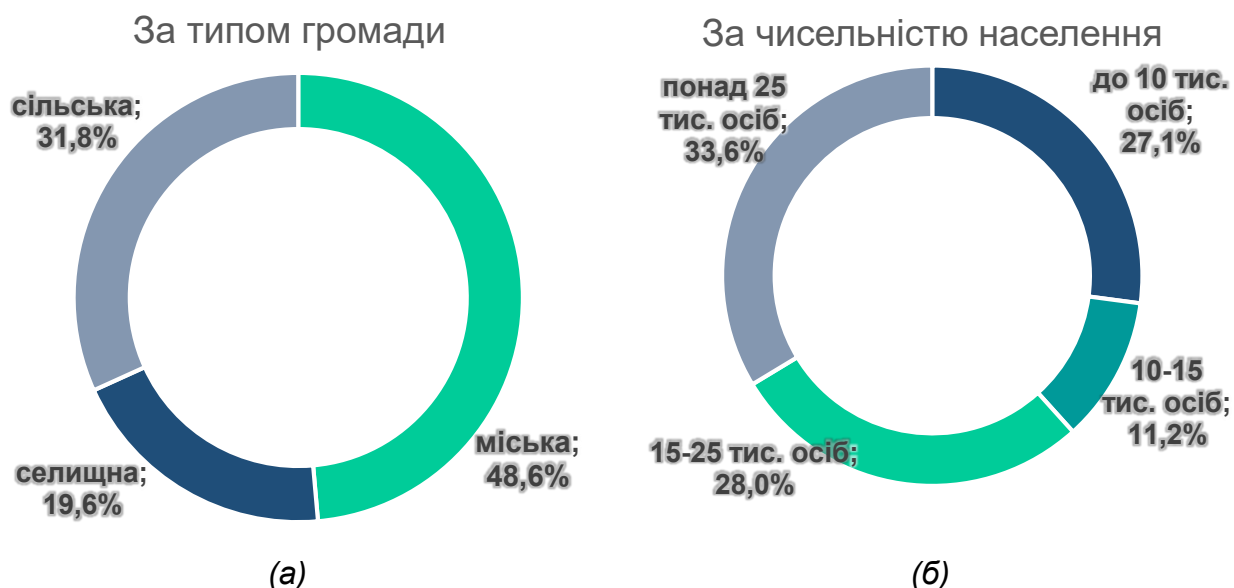

Рис. 2. Структура вибірки територіальних громад за типом (а) та групами чисельності населення (б)

Сформована вибірка є репрезентативною у широкому розумінні, оскільки охоплює різні страти адміністративно-територіальної організації та просторового розвитку. Серед респондентів представлені:

1) міські громади з центральною садибою у містах-обласних центрах (Ужгородська, Івано-Франківська та Луцька громади) і **колишніх містах обласного значення** (зокрема, Стрийська, Самбірська, Шептицька, Новороздільська, Бурштинська, Дубенська, Кременецька, Мукачівська, Берегівська та ін. громади);

2) прикордонні громади україно-білоруського (Шацька та Ратнівська), україно-польського (Шацька, Литовезька, Вишнівська, Рава-Руська, Хирівська, Старосамбірська, Стрілківська та Турківська), україно-словацького (Ужгородська), україно-угорського (Берегівська), україно-румунського (Тячівська, Солотвинська, Рахівська, Богданська, Селятинська та Теремблеченська) та україно-молдовського (Вашковецька) суміжжя;

3) гірські громади Карпатського регіону⁴ (Богданська, Рахівська, Солотвинська, Білківська, Міжгірська, Синевирська, Богородчанська, Солотвинська, Вигодська, Перегінська, Делятинська, Надвірнянська, Пасічнянська, Косівська, Трускавецька, Старосамбірська, Стрілківська, Турківська, Селятинська), для яких характерні виклики рельєфно-кліматичного та інфраструктурного характеру, а також здебільшого рекреаційна спеціалізація;

4) аграрно-орієнтовані сільські громади рівнинних територій (значна частка громад Рівненської, Волинської та Тернопільської областей, а також північної частини Львівської області та Прикарпаття), де актуальними є питання диверсифікації економіки та розвитку переробки агропродукції;

5) громади з високою концентрацією внутрішньо переміщених осіб (зокрема, частина міських та приміських громад Львівської та Івано-Франківської областей, Ужгородська, Мукачівська, Луцька громади), що поєднують додаткові соціально-економічні навантаження з можливостями нарощення людського капіталу;

6) громади з потужним рекреаційним потенціалом (зокрема, Трускавецька, Берегівська, Солотвинська громади), які спеціалізуються на розвитку курортно-оздоровчої сфери, туризму й відпочинку та здатні генерувати значний мультиплікативний ефект для економіки регіону;

7) вугільні громади, громади з теплогенеруючими потужностями⁵ (Литовезька, Нововолинська, Шептицька, Бурштинська громади), а також **громади з розвиненим видобутком нафти, газу** (Стрийська, Бориславська, Надвірнянська громади) та **інших корисних копалин** (Новороздільська, Миколаївська громади), що переживають специфічні виклики трансформації місцевих соціально-економічних систем та потребують вироблення нової моделі розвитку, здатної забезпечити їх адаптацію до сучасних умов господарювання.

Така багатовимірність дозволяє розглядати результати опитування як цілісну емпіричну базу для подальшого аналізу специфіки, викликів та перспектив інтеграції принципів «зеленого» переходу у соціально-економічний розвиток територіальних громад Західного макрорегіону України в умовах війни.

⁴ Громади, яким Законом України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647-95-%D0%BF#Text>) надано статус гірських.

⁵ Відповідно до Державної цільової програми Справедливої трансформації вугільних регіонів України на період до 2030 року. URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/projekt-programi-z-dodatkami.pdf>

ЄВРОПЕЙСЬКІ РЕФЕРЕНЦІЇ: АКЦЕНТ НА ДОСЛІДЖЕННЯХ ЄС

Для підсилення ваги результатів опитування у дослідженні передбачено їх зіставлення з результатами двох опитувань ОМС у країнах ЄС у різні періоди 2024 року (табл.1).

Усвідомлюючи наявні методологічні відмінності (склад вибірки, інструменти збору даних, часові рамки), погоджуємося, що таке порівняння не може розглядатися як статистично тотожне. Однак це зіставлення сприяє виявленню спільних і відмінних тенденцій у розумінні представниками місцевого самоврядування ЄЗК та водночас підвищує наукову й практичну вагомість авторського дослідження у контексті аналізу інтеграції принципів «зеленого» переходу в управлінні територіальними громадами в Україні.

Під час розроблення анкети для соціологічного опитування запитання були сформульовані таким чином, щоб уникнути прямого використання термінології, що пов'язана із «зеленим» переходом. Такий підхід застосовано свідомо з метою мінімізації впливу навідних формулювань та отримання максимально достовірних результатів щодо кожного окремого аспекту дослідження. Запитання, яке стосувалося рівня обізнаності респондентів із положеннями ЄЗК, було розміщене наприкінці анкети, що дозволило уникнути упередженості у відповідях на попередні блоки питань.

Таблиця 1. Дані щодо опитувань ОМС у країнах ЄС, що обрано для порівняння з результатами опитування ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України

Параметр	EIB Municipalities Survey 2024-2025	CEMR Local Green Transition Survey 2024
Організатор	Європейський інвестиційний банк (ЄІБ)	Рада європейських муніципалітетів та регіонів (CEMR)
Публікація	The state of local infrastructure investment in Europe. EIB Municipalities Survey 2024-2025. European Investment Bank, 2025. URL: https://www.eib.org/attachments/lucalli/20250028_080425_municipalities_survey_en.pdf?utm_source=chatgpt.com	Local Green Transition. Prospects for an Inclusive and Competitive Deal. CCRE CEMR 2024. URL: https://ccre-cemr.org/wp-content/uploads/2024/10/CEMR-Local-Green-Transition-2024.pdf
Час проведення	Червень – вересень 2024 року	I квартал 2024 року
Вибірка	1002 муніципалітети з 27 країн ЄС	300 муніципалітетів та регіональних органів влади + 35 національних асоціацій органів місцевого самоврядування
Методика збору даних	Телефонні інтерв'ю з представниками муніципалітетів; дані зважені за населенням і статусом регіону для репрезентативності	Онлайн-опитувальники та консультації через мережу членів CEMR; додатковий аналіз робочих груп і кабінетних досліджень
Основні теми	Інвестиційна активність муніципалітетів: прогалини в інфраструктурі, плани на 2024-2028 рр., бар'єри (фінансові, регуляторні, кадрові), джерела фінансування, рух до зеленого та цифрового переходів	Сприйняття зеленого курсу та кліматичного законодавства; рівень обізнаності LRGs і LGAs; виклики (фінансування, кадри, регуляторна складність); вплив на територіальну справедливість та політичну поведінку громадян

На питання **«Чи обізнані Ви з основними положеннями Європейського зеленого курсу (European Green Deal)?»** лише 15% респондентів дали ствердну відповідь, а кожен другий опитаний зазначив, що ознайомлений з окремими напрямками курсу (50,5%). Про необізнаність щодо положень «зеленого» переходу зауважила 1/3 управлінців місцевих рад (34,6%).

В цьому контексті західноукраїнські громади суттєво поступаються муніципалітетам у країнах ЄС, де на високому рівні обізнані з ЄЗК 39% респондентів, а частково 53%. Лише 8% опитаних не ознайомлені з положеннями зеленого переходу (рис. 3).

З одного боку, такі результати вказують на «відставання» територіальних громад в Україні від муніципалітетів ЄС. З другого, варто врахувати різницю інтеграції принципів політики в систему управління на різних рівнях в Україні та ЄС. В ЄС «зелений» перехід є основоположною політикою розвитку, що формує рамку, в межах якої відбувається фінансове забезпечення розвитку територій та секторів економіки, в тому числі через наднаціональні фонди. В Україні навіть попри проведення роботи з гармонізації законодавчої та нормативно-правової бази з положеннями ЄЗК у контексті євроінтеграційного курсу, процес інформування про «зелений» перехід залишається несистемним і фрагментарним, а в багатьох випадках набуває ознак «випадковості».

Розуміння суті «зеленого» переходу, на нашу думку, мають перш за все представники органів самоврядування територіальних громад, що в своїй діяльності працювали над залученням фінансових ресурсів з зовнішніх джерел – фондів ЄС, міжнародних фінансових організацій та від урядів країн ЄС. Підтвердженням цієї гіпотези є порівняння рівня обізнаності з положеннями ЄЗК в розрізі різних типів територіальних громад (рис. 3).

Перед у розумінні суті курсу ведуть міські громади (обізнаними і частково обізнаними є 78,2% опитаних), найбільше – міські громади з центрами в містах-обласних центрах і колишніх містах обласного значення (88,2%). На противагу їм – сільські і селищні громади з показником повної/часткової поінформованості 58,1%.

Громади, осередками економічного розвитку яких є великі міста, зазвичай мають тривалу «історію» взаємодії з міжнародними фінансовими інституціями щодо залучення кредитних та/або грантових ресурсів для забезпечення власного розвитку.

Реалізація міськими радами великих інфраструктурних та інвестиційних проєктів вимагає поінформованості працівників відповідних структурних підрозділів органів місцевого самоврядування про стратегічні орієнтири і передові практики управління у розвинених країнах, а умовою успішного проєкту в ЄС часто є його ґрунтування на екологоорієнтованих підходах.

Сільські і селищні громади мають менше такого досвіду, і лише на сучасному етапі (активно – в умовах повномасштабної війни) відбувається розширення їх доступу до кредитних і грантових ресурсів міжнародних донорів (програми Interreg, EU LIFE, фінансові угоди між Україною та Європейським Інвестиційним Банком тощо). Відповідно, їх рівень обізнаності з ЄЗК поки що є обмеженим.

Вдалим прикладом для порівняння є два функціональні типи територій на Заході України: гірські територіальні громади (де ступінь поінформованості про ЄЗК становить 60%) та громади, основу економічного розвитку яких формує видобувна промисловість і теплогенерація (85,7%). Впродовж 2024-2025 років вугільні

територіальні громади Заходу України залучені до процесу справедливої трансформації вугільних регіонів до 2030 року, що є одним з напрямів впровадження «зеленого» переходу в ЄС і який розширено на інші країни. Тому рівень обізнаності щодо ЄЗК у вугільних громадах є дуже високим (85,7%). Натомість гірські громади, що теж мають значний потенціал екологоорієнтованого розвитку, на сучасному етапі залишаються дещо осторонь «зеленого» переходу і цільової зовнішньої підтримки, що відобразилося на їх розумінні «зелених» процесів у ЄС (60,0%).

*статус згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про перелік населених пунктів, яким надається статус гірських» № 647 від 11 серпня 1995 року (зі змінами)

Рис. 3. Рівень обізнаності ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України (2025 р.) та муніципалітетів ЄС і асоціацій ОМС країн ЄС (CEMR, 2024 р.) щодо основних положень Європейського зеленого курсу, %

Джерело: територіальні громади Західного макрорегіону України – побудовано на основі проведеного опитування; муніципалітети ЄС – побудовано на основі⁶

⁶ Local Green Transition. Prospects for an Inclusive and Competitive Deal. CCRE CEMR 2024. URL: <https://ccre-cemr.org/wp-content/uploads/2024/10/CEMR-Local-Green-Transition-2024.pdf>

Ще одним підтвердженням епізодичності і ситуативного характеру одержання інформації про ЄЗК (передусім у контексті практики управлінської діяльності) є порівняння рівня обізнаності про «зелений» перехід в розрізі посад, які займали респонденти-представники місцевих рад, відповідаючи на запитання анкети (рис .4).

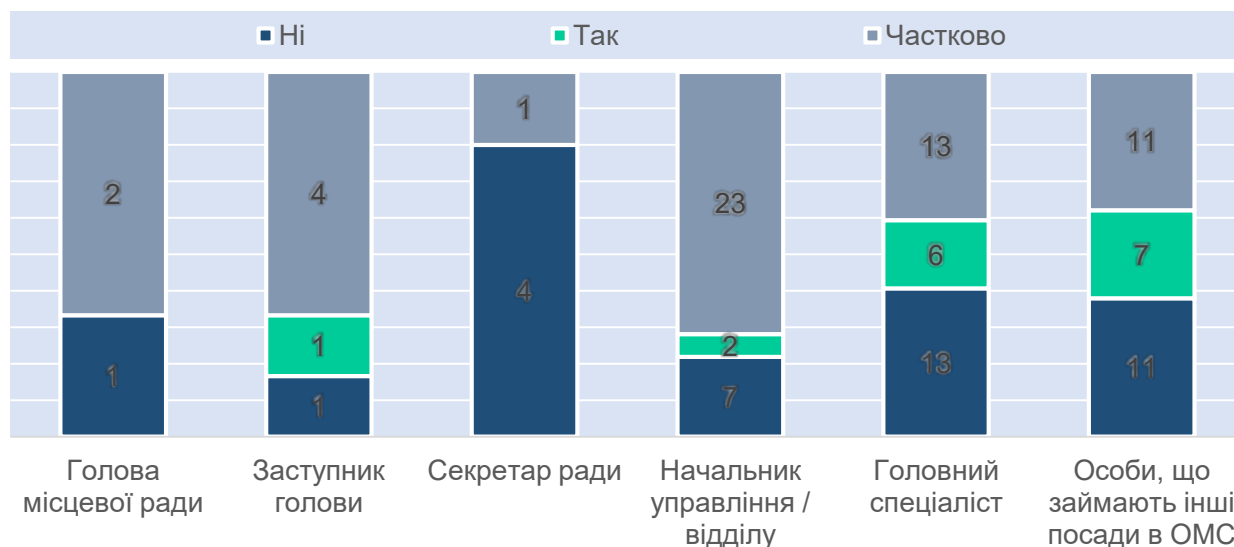

Рис. 4. Рівень обізнаності про основні положення Європейського зеленого курсу органів місцевого самоврядування територіальних громад Західного макрорегіону України в розрізі посад респондентів, що проходили опитування (2025 р.)

Джерело: побудовано на основі опитування ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України

База знань про «зелений» перехід у представників місцевих рад, що займають різні посади, є різною і пов'язана зі специфікою посадових обов'язків: чим «ближчою» є посадова функція до виконання технічних та/або екологічних завдань, тим вищим є рівень обізнаності. На це вказує, наприклад, порівняння поінформованості секретарів рад (до обов'язків яких питання «зеленого» переходу не входять) та представників структурних підрозділів (начальники, спеціалісти), серед яких в опитуванні взяли участь переважно працівники управління/відділів з питань економіки та інвестицій (зазвичай саме вони формують і подають проєктні заявки).

На основі наведених порівнянь можемо констатувати домінування часткової обізнаності органів самоврядування територіальних громад Західного макрорегіону України про основні положення ЄЗК, що свідчить про неповноту комплексного розуміння ідей та принципів курсу. Такий стан сформованості знань є основною перешкодою на шляху реалізації політики «зеленого» переходу загалом, а також виконання ОМС розширеного спектру функцій у системі багаторівневого управління цим процесом зокрема.

Однією з основних причин недостатньої обізнаності ОМС громад з положеннями ЄЗК є відсутність в їх структурі підрозділів або посадових осіб, сферою дій яких були б екологічні питання. На питання **«Чи створено у структурі виконавчих органів окрему штатну одиницю або підрозділ з питань екології/енергоменеджменту?»** кожен другий респондент (47,7%) відповів про його відсутність, а третина опитаних (32,7%) – про покладання таких обов'язків на фахівця з іншого підрозділу (рис. 5). У міських органах управління ситуація краща – лише 32,7% стверджують про відсутність

такої штатної одиниці/підрозділу. У сільських і селищних відповідні посади відсутні в більшості органів управління (61,8%).

Попри те, що політика «зеленого» переходу є комплексною і охоплює більшість сфер економіки територіальних громад, в її основі – сталий розвиток і застосування підходів, що базуються на екологічних ініціативах та інноваціях. Наприклад, стала мобільність в управлінні міським транспортом, енергоефективні підходи до будівництва житла і модернізації комунальних будівель, впровадження екологоорієнтованих заходів в систему управління приватним житлом, циркулярна економіка, розвиток системи надання послуг соціальної сфери та застосування нових механізмів адаптації на ринку праці у вугільних громадах, які долучені до процесу справедливої трансформації тощо. Тому наявність в структурі органу управління територіальної громади фахівців лише в сфері економічного розвитку та управління публічними інвестиціями на сучасному етапі є недостатньою. Це пов'язано зі специфікою набуття досвіду в сфері екології та екоінновацій, який, зважаючи на євроінтеграційний контекст, має бути складовою управління громадами.

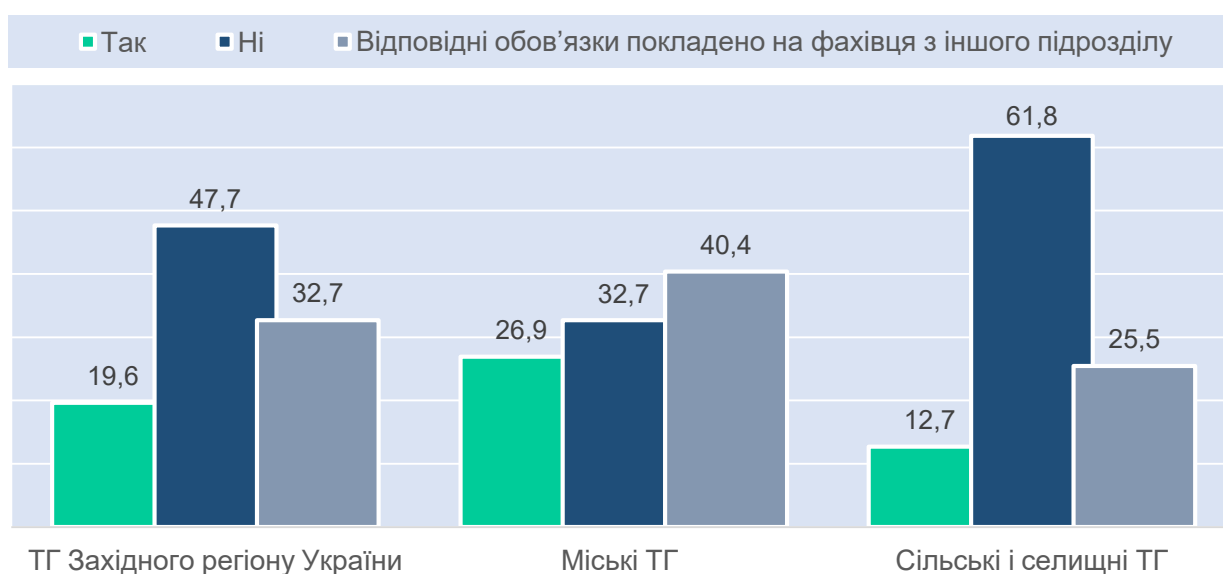

Рис. 5. Наявність у структурі виконавчих органів управління територіальними громадами Західного макрорегіону України окремих штатних одиниць або підрозділів з питань екології та енергоменеджменту, % (2025 р.)

Джерело: побудовано на основі опитування ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України

Потребу нарощення інституційної спроможності в громадах засвідчують також результати опитування. У відповідь на питання **«Які внутрішні бар'єри (труднощі) обмежують можливість Вашої громади реалізовувати заходи з енергозбереження, покращення стану довкілля, екологічні ініціативи тощо?»** найбільш гострими, поруч з відсутністю доступного і стабільного фінансування (83,8% – «надзвичайно важливо» та «важливо»), є проблеми, що пов'язані із відсутністю доступу до експертних знань і складністю забезпечити прийняття ефективних управлінських рішень в цій сфері: відсутність/нестача фахівців у сфері клімату, енергетики, мобільності тощо (друге місце за важливістю); складність у веденні регулярного екологічного обліку та планування (третє місце); нестача кадрового або управлінського потенціалу загалом (п'ята позиція) (рис. 6).

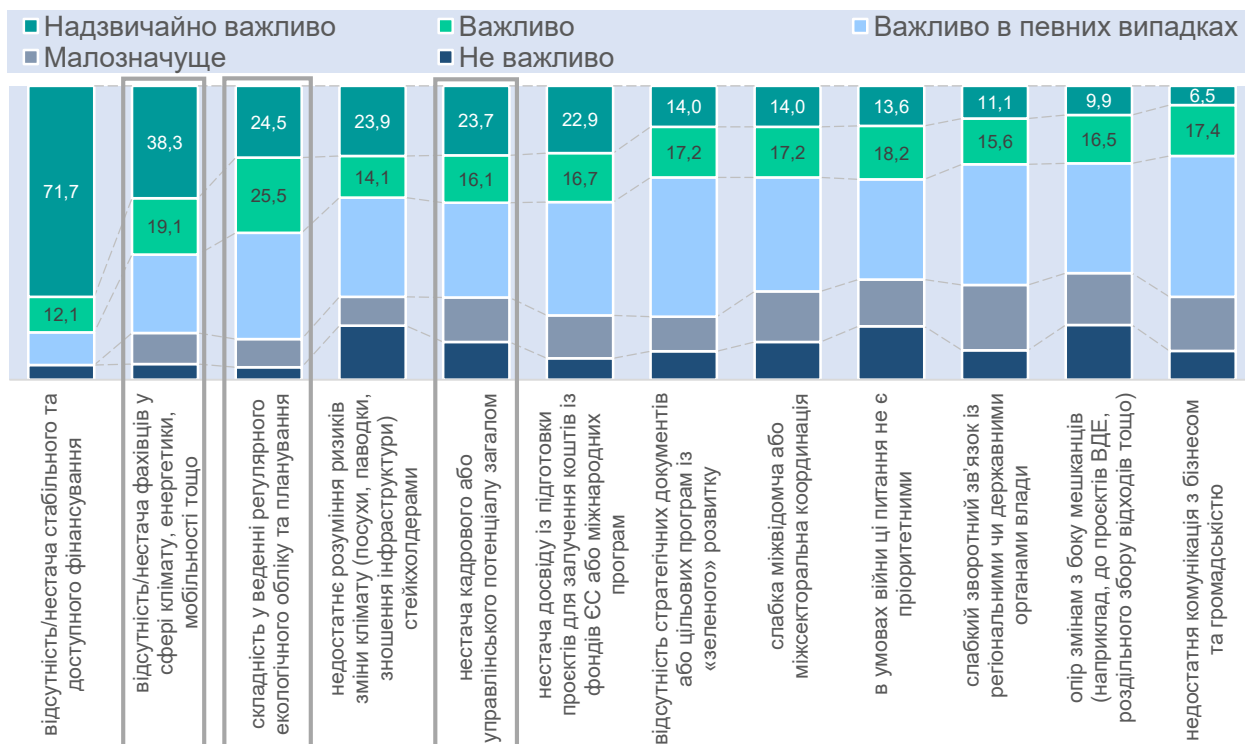

Рис. 6. Результати оцінки ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України внутрішніх бар'єрів реалізації «зелених» заходів та ініціатив, % (2025 р.)

Джерело: побудовано на основі опитування ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України

Нестача фахівців в сфері екології та екоінновацій, як виявилось, є стримуючим фактором не лише для територіальних громад Західного макрорегіону України, а й муніципалітетів країн ЄС (рис. 7).

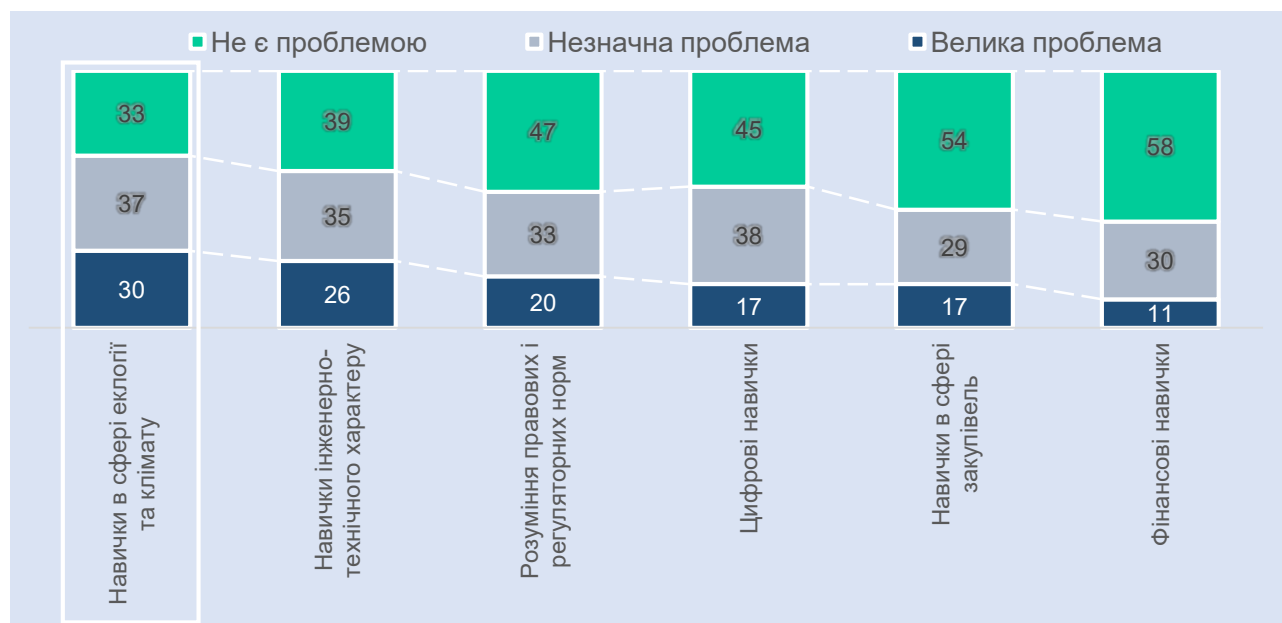

Рис. 7. Доступ до експертних знань в органах самоврядування муніципалітетів країн ЄС, % (2024 р.)

Джерело: побудовано на основі⁷

⁷ The state of local infrastructure investment in Europe. EIB Municipalities Survey 2024-2025. European Investment Bank, 2025. URL: https://www.eib.org/attachments/lucalli/20250028_080425_municipalities_survey_en.pdf?utm_source=chatgpt.com

Результати опитування 1002 муніципалітетів з усіх країн ЄС, яке здійснене Європейським Інвестиційним Банком щодо доступу в органах самоврядування до експертних знань, дають змогу констатувати: доступ до навичок в сфері екології та клімату є найбільш проблемним аспектом (про це заявляють 30% опитаних). Це свідчить про незабезпеченість попиту на такі знання органів місцевого самоврядування в країнах ЄС їх пропозицією.

Серед західноукраїнських громад ситуація є складнішою. Адже про важливість та надзвичайну важливість проблеми відсутності фахівців у сфері клімату, енергетики, мобільності тощо вказує 57,4% ОМС, тоді як в ЄС – лише кожен третій.

Відсутність доступу до навичок в сфері клімату та екології впливає на визначення шляхів реалізації «зеленого» переходу на місцевому рівні, а також стратегічне бачення розвитку територіальних громад за цими орієнтирами. Наприклад, наслідком такої проблеми є повсюдна відсутність у територіальних громадах Західного макрорегіону України муніципальних енергетичних планів, що виявлено під час опитування у відповідь на питання **«Чи затверджені у громаді наступні документи? (оберіть усі відповіді, які підходять)»** (рис. 8).

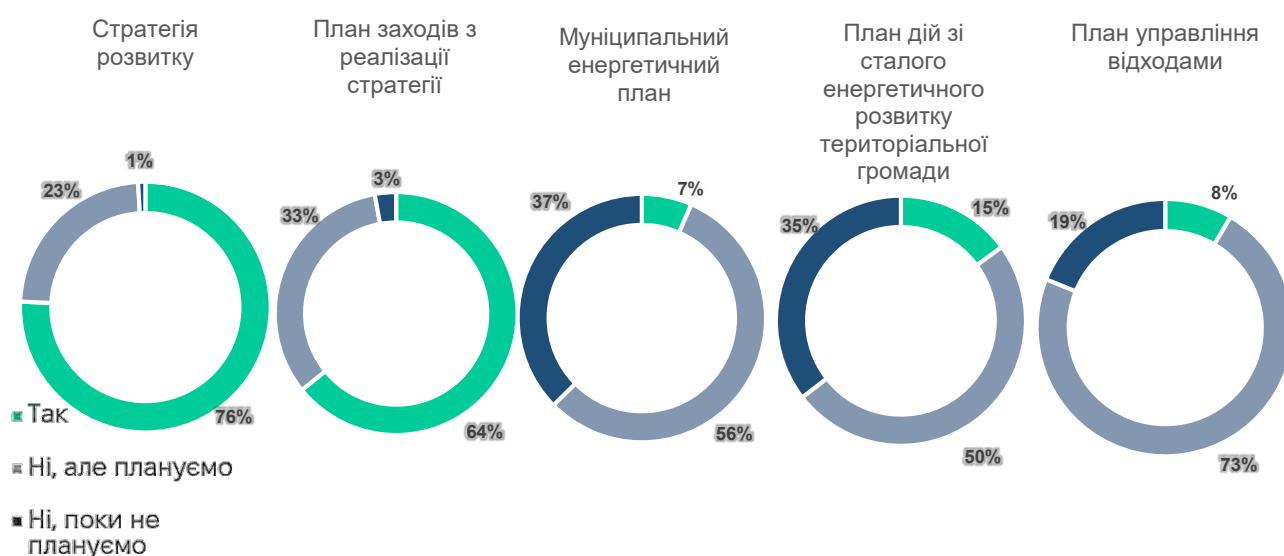

Рис. 8. Ситуація з наявністю у територіальних громадах Західного макрорегіону України затверджених планових документів, % (2025 р.)

Джерело: побудовано на основі опитування ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України

Згідно з Законом України «Про енергетичну ефективність», місцевий (муніципальний) енергетичний план (МЕП) є документом стратегічного планування, який визначає довгострокові цілі сталого енергетичного розвитку певної території та об'єктів у межах такої території і містить обґрунтовані заходи, спрямовані на їх досягнення, з урахуванням національних цілей з енергоефективності, скорочення викидів парникових газів, розвитку відновлюваних джерел енергії та інших цілей, які пов'язані з використанням енергії⁸. Разом зі стратегією розвитку громади та планом заходів з її реалізації цей документ лежить в основі планування розвитку громади на середньо- та довгострокову перспективи (з огляду на специфіку МЕП, у контексті «зеленого» переходу в тому числі). Це обов'язковий для прийняття в громаді плановий документ, який, згідно з законодавством, має бути затверджений у громадах до 21 жовтня 2025 року.

⁸ Про енергетичну ефективність. Закон України № 1818-IX від 21 жовтня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text>

Станом на початок II півріччя 2025 року лише 7% респондентів вказують на його наявність. Варто врахувати також прийняті у 15% (переважно міських) громадах плани дій зі сталого розвитку, які (згідно з п. 6 розділу II Методики розроблення місцевих енергетичних планів⁹) можуть бути об'єднані з місцевими енергетичними планами за умови їх відповідності основним вимогам методики. Наявність планів дій зі сталого розвитку в деяких міських громадах пов'язана із тим, що вони є членами Угоди мерів¹⁰ – європейської ініціативи щодо підтримки дій органів місцевого самоврядування з питань клімату та енергії. Обов'язковою умовою членства є розроблення та узгодження з Угодою плану дій громади.

Аналогічною є ситуація з планами управління відходами: вони розроблені і затверджені лише у 8% територіальних громад макрорегіону. Однак від ситуації з МЕРП їх відрізняють два аспекти: по-перше, цей документ є не обов'язковим для розроблення і затвердження на базовому рівні; по-друге, питання управління відходами повинне бути розглянуто у стратегіях розвитку громад та планах заходів з їх реалізації¹¹.

Корисним є порівняння часток громад із затвердженими стратегіями розвитку та місцевими енергетичними планами. Розроблення і затвердження стратегій розвитку громад та планів заходів з їх реалізації (64% опитаних мають обидва документи) зовсім нещодавно у більшості громад також перебувало на етапі планування. Однак залучення до цього процесу експертної підтримки посприяло активному вирішенню проблеми. У процесі розроблення МЕРП таких тенденцій не спостерігаємо. Формування цього документу вимагає досвіду та навичок в сфері екології і клімату, в тому числі енергетичного менеджменту. Органи самоврядування громад, які переважно не мають у структурі виконавчих органів окремих штатних одиниць або підрозділів з питань екології та енергоменеджменту (47,7%) або покладають такі обов'язки на фахівців з інших підрозділів радше як додаткові (32,7%) (рис. 5), переважно не мають компетенцій для формування такого типу документів. Відповідно, для досягнення успіху у стратегуванні сталого екологоорієнтованого поступу на місцевому рівні важливо забезпечити вільний доступ до експертних знань.

Нестача досвіду в сфері клімату та екології впливає і на підходи до впровадження екологоорієнтованих заходів. Одним з найпростіших і базових кроків в цьому контексті є налагодження постійного моніторингу енергоспоживання в громаді. У відповідь на питання **«Чи здійснюється у громаді оцінка енергоспоживання об'єктів комунальної інфраструктури?»** 43,0% опитаних ОМС зазначили, що здійснюють постійний моніторинг споживання енергії, 44,9% – не здійснюють. Застосовуваними такі заходи є переважно у громадах з центрами в містах обласних центрах або колишніх містах обласного значення (70,6% громад проводять його на постійній основі), натомість – лише в 1/3 сільських громад (рис. 9).

⁹ Про затвердження Методики розроблення місцевих енергетичних планів. Наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України №1163 від 21 грудня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0245-24#Text>

¹⁰ Угода мерів. URL: <https://com-east.eu/uk/covenant-of-mayors-2/>

¹¹ Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад. Наказ Міністерства розвитку громад та територій України № 265 від 21 грудня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0265914-22#Text>

Рис. 9. Частка територіальних громад Західного макрорегіону України, які здійснюють оцінку енергоспоживання об'єктів комунальної інфраструктури, % (2025)

Джерело: побудовано на основі опитування ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України

На рис. 10 представлено порівняння специфіки реалізації «зелених» ініціатив в Західному макрорегіоні України та країнах ЄС.

Територіальні громади Західного макрорегіону України (2025)
Проекти якого характеру реалізовувалися/реалізуються у Вашій громаді з 2022 року?

(a)

(б)

Рис. 10. Частка ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України (2025 р.) та муніципалітетів ЄС (ЄІБ, 2024 р.), які повідомляють про реалізацію «зелених» проєктів на власній території

Джерело: територіальні громади Західного макрорегіону України – побудовано на основі проведеного опитування; муніципалітети ЄС – побудовано на основі¹²

З аналізу відповідей на питання щодо впровадження «зелених» ініціатив у муніципалітетах ЄС (дослідження ЄІБ, 2024 р.) прослідковується високий рівень участі в реалізації проєктів за всіма напрямками ЄЗК: від 88% муніципалітетів, які здійснюють енергоефективну модернізацію муніципальних будівель, до 50% тих, що проводять заходи з запобігання та зменшення впливу кліматичних ризиків на розвиток своєї території.

Тенденції в територіальних громадах Західного макрорегіону України сильно відрізняються. На питання **«Проєкти якого характеру реалізовувалися/реалізуються у Вашій громаді з 2022 року?»** більшість опитаних відзначають проєкти двох видів: енергетична модернізація будівель (75,7%) та встановлення сонячних панелей, теплових насосів, модернізації систем опалення (57,9%). Велику частку громад, які реалізують проєкти цих типів можна пояснити трьома причинами:

по-перше, законодавчими вимогами та державними будівельними нормами (Закон «Про енергетичну ефективність будівель», ДБН з питань енергозбереження та енергоефективності¹³, вимоги до сертифікації енергоефективності) передбачено обов'язковість впровадження заходів із термомодернізації в процесі реконструкції і нового будівництва. Відповідно, усі проєкти, в основі яких плануються будівельні роботи, обов'язково мають містити заходи підвищення енергетичної ефективності;

по-друге, стимулюванням через спрямування субвенцій в межах програм і конкурсів (Програма відновлення України та програма «Енергоефективність громадських будівель в Україні») та надання кредитів і грантів (наприклад, NEFCO) на окреслений напрям є найчастішою – перевага при фінансуванні проєктам цього типу, серед інших причин, забезпечена тим, що їх результати є вимірюваними (економія

¹² The state of local infrastructure investment in Europe. EIB Municipalities Survey 2024-2025. European Investment Bank, 2025. URL:

https://www.eib.org/attachments/lucalli/20250028_080425_municipalities_survey_en.pdf?utm_source=chatgpt.com

¹³ ДБН В.1.2-11:2021 «Енергозбереження та енергоефективність». Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 30 грудня 2021 року № 366 та накази від 31.01.2022 № 22, від 08.04.2022 № 62, від 16.05.2022 № 72. Реєстраційний номер BN01:6642-2299-1987-6569. ДП «Державний науково-дослідний інститут будівельних конструкцій». URL: https://e-construction.gov.ua/files/new_doc/2846641320083064610/2022-05-26/801284d7-82d6-434a-9cfa-4f5a153e5325.pdf

енергоресурсів, зниження викидів CO₂), і вони відповідають міжнародним кліматичним зобов'язанням України;

по-третє, актуалізація питань енергетичної безпеки в умовах війни. Повномасштабна агресія росії призвела до посилення енергетичної вразливості громад через перебої з постачанням газу, електроенергії та тепла. ОМС змушені шукати додаткові можливості для забезпечення безперебійного функціонування закладів соціальної сфери (освітніх закладів, лікарень, ЦНАПів тощо). Найбільш доступними і доцільними є заходи з енергомодернізації будівель і встановлення відновлюваних джерел енергії (сонячні панелі, теплові насоси).

Щодо «зелених» проєктів інших типів (рис. 10), частка громад, в яких відбулася їх реалізація є незначною і коливається в межах від 0,9% до 14,0%. Хоча втілення таких проєктів у громадах заохочене документами державного планування, законодавчо обумовленої обов'язковості, фінансової та інституційної підтримки з боку центрального і регіонального рівнів управління здебільшого немає. Прослідковується також вплив умов війни (непріоритетність та законодавчо встановлені обмеження спрямування фінансових ресурсів) і відсутність забезпечення ОМС експертними знаннями (про це йшлося вище). Внаслідок цього суттєва частина важливих екологічних питань розвитку громад залишаються поза системною увагою зацікавлених сторін.

Однією з найгостріших проблем залишається відсутність системних підходів до управління та збереження зелених зон (**«Чи має громада плани, програми або визначені підходи щодо управління та збереження зелених зон?»**). 43,4% респондентів зазначили, що у їхніх громадах наразі не існує чітко визначених дій або документів у цій сфері, а ще 46,2% – що наявні лише окремі рішення чи ініціативи, не пов'язані між собою єдиною стратегією. Це свідчить про фрагментарний характер екологічної політики на місцевому рівні та недостатню інституційну увагу до питань формування «зеленого» каркасу територій. Позитивну відповідь щодо наявності затверджених планів або програм управління й збереження зелених зон надали лише кілька громад Західного регіону України: Ужгородська і Тячівська (Закарпатська обл.), Байковецька та Борщівська (Тернопільська обл.), Перегінська, Надвірнянська і Коломийська (Івано-Франківська обл.), Вишнівська, Ратнівська, Луцька, Ковельська (Волинська обл.) та Буська (Львівська обл.) громади. Це підкреслює значну нерівномірність у впровадженні екологічних практик управління зеленими зонами в межах макрорегіону.

Аналіз відповідей на питання **«Чи впроваджуються у громаді заходи з покращення стану водних ресурсів?»** засвідчує, що для більшості територіальних громад макрорегіону залишається актуальною проблема відсутності системного підходу до управління водними ресурсами. Переважна частка респондентів (58,7%) вказала, що у їхніх громадах здійснюються лише поодинокі ініціативи, які не формують цілісної політики у цій сфері. Це може бути наслідком нестачі фінансових ресурсів, відсутності фахових кадрів та чітких регіональних орієнтирів у сфері водоохоронної діяльності. Водночас, у порівнянні з показниками щодо управління зеленими зонами, деякі громади продемонстрували вищий рівень активності у сфері покращення стану водних ресурсів. Зокрема, позитивні відповіді дали такі громади: Закарпатська обл. – Рахівська, Тячівська громади; Тернопільська обл. – Борсуківська, Борщівська громади; Івано-Франківська обл. – Надвірнянська, Коломийська громади; Волинська обл. – Вишнівська, Ратнівська, Луцька, Ковельська, Маневицька громади; Львівська обл. – Буська, Трускавецька, Перемишлянська, Миколаївська, Бориславська, Рудківська громади.

Наявність окремих прикладів громад, що впроваджують заходи з поліпшення стану водних ресурсів та зелених зон, свідчить про поступове усвідомлення

важливості інтегрованого підходу до управління природними ресурсами. Проте такі ініціативи поки не набули системного характеру на рівні всього Західного макрорегіону, що вимагає розроблення узгоджених дій і міжмуніципальної співпраці у цій сфері.

Підсумовуючи, у процесі реалізації ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України «зелених» проєктів прослідковуємо відсутність комплексного підходу через орієнтування на окремі типи проєктів і визначальний вплив держави і міжнародних донорів на ініціативи громад. Як висновок можна констатувати два вагомні аспекти:

- ❖ по-перше, вже сформовану (передусім у контексті управління публічними інвестиціями) роль держави як орієнтира поступу територіальних громад в частині планування і реалізації інвестиційних та інфраструктурних проєктів, в тому числі «зелених»;

- ❖ по-друге, нестачу експертних знань, навичок і досвіду у сфері клімату та збереження довкілля, що зумовлює фрагментарність підходу до розвитку на засадах «зеленого» переходу.

Зазначене підтверджує аналіз результатів опитування щодо впровадження «зелених» ініціатив в розрізі територіальних громад різних функціональних типів (рис. 11).

Чітко прослідковується різниця між міськими і сільськими територіальними громадами. Сільські територіальні громади, порівняно з міськими, мають обмежений інтегрований потенціал. Структура сільських рад представлена значно меншою кількістю фахівців, що знижує можливість користування вузькопрофільними навичками. Фінансова спроможність бюджетів сільських громад, за винятком тих, що розташовані в приміських зонах навколо великих міст, є значно меншою ніж тих, адміністративними центрами яких є потужні міста. Крім того, вони володіють більш фізично та морально застарілими комунальними об'єктами, що не є перевагою для залучення грантового фінансування. Ці та інші причини зумовлюють значно меншу частку сільських громад, де реалізовано «зелені» ініціативи. Менше 2/3 здійснювали енергетичну модернізацію будівель, кожна друга – встановлення сонячних панелей, теплових насосів та модернізацію системи опалення. Навіть у сфері розвитку екотуризму та «зеленої» агропромисловості сільські громади незначно поступаються міським (12,7% на противагу 15,4%).

Міські територіальні громади і, зокрема, територіальні громади, адміністративними центрами яких є міста обласні центри або міста, що до реформи адміністративно-територіального устрою на базовому рівні мали статус «місто обласного значення», концентруючи значні ресурси, частіше реалізують «зелені» ініціативи. Специфічний тип проєктів щодо оновлення парку громадського транспорту та використання екологічних видів транспорту притаманний передусім для великих міських громад (їх реалізувала ¼ громад). Вони також є лідерами у розвитку циркулярної економіки (23,5%), проведенні кампаній з питань збереження клімату (29,4%). Однак, навіть цей тип громад суттєво поступається муніципалітетам ЄС щодо реалізації проєктів в контексті «зеленого» переходу.

Громади до складу яких входять населені пункти зі статусом «гірський», попри найнижчий рівень обізнаності з ЄЗК (див. рис. 3), найбільш часто, як і інші, реалізували проєкти енергоефективної модернізації будівель та систем енергопостачання (відповідно 80,0% та 60,0%).

Однак, специфіка територій зумовлює дещо інший підхід до вибору типів проєктів. Гірські громади вдвічі частіше ніж інші реалізують проєкти розвитку екотуризму і «зеленої» агропромисловості (30%), 15% громад розвивають на своїй території вітрову енергетику. І хоча за більшістю показників гірські громади є співмірними з сільськими, вони випереджають останніх за рівнем залученості до реалізації проєктів в сфері «зеленого» переходу.

Рис. 11. Частка територіальних громад Західного макрорегіону України, де реалізовано проєкти певних видів впродовж 2022-2025 роках, % (2025 р.)

Джерело: побудовано на основі опитування ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України

Як зауважено вище, на сучасному етапі існує певний дисбаланс залучення гірських громад та громад з розвинутою видобувною промисловістю та теплогенеруючими потужностями до «зеленого» переходу. Це зумовлене різницею підходів у державній політиці регіонального розвитку до кожного з типів територій та відмінностей в можливостях залучення донорської підтримки.

Зокрема, хоча в Україні з 1995 року діє Закон «Про статус гірських населених пунктів», цільової державної та міжнародної підтримки екоорієнтованого системного розвитку гірських громад немає. Більшість заходів – це окремі проекти в межах транскордонної співпраці (зокрема, Interreg NEXT «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна») або екологічні і туристичні ініціативи бізнесу. Однак, системної підтримки саме як для функціонального типу територій поки не запроваджено.

Щодо громад з розвинутою видобувною промисловістю та теплогенеруючими потужностями, то з 2020 року Україна інтегрована в Європейську платформу справедливої трансформації вугільних регіонів, з 2021 р. – у програму ЄС «Ініціативи для вугільних регіонів у перехідному періоді на Західних Балканах та в Україні». Це підвищило увагу міжнародних фінансових організацій (зокрема, ЄІБ, ЄБРР, Світового банку та ін.), а також урядів країн-донорів до вугільних громад. Результатом стало залучення підтримки GIZ (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit), технічної допомоги Світового банку. Для Української держави це важливий пріоритет, який є одним з напрямів реалізації ЄЗК і характеризується активною підтримкою з боку органів управління центрального та регіонального рівнів.

Як зазначалося вище, існує суттєвий вплив міжнародних донорів через проекти, які вони реалізують в українських громадах, на формування знань щодо «зеленого» переходу. Цей вплив спостерігається і на прикладі вугільних громад. Підтримка в межах програми ЄС сприяє активізації темпів реалізації «зелених» проектів. Громади лідирують за частотою створення інфраструктури для виробництва альтернативних видів палива (14,3%), реалізації біоенергетичних ініціатив (14,3%), сталої мобільності (42,9%), проведення кампаній зі збереження клімату і навколишнього природного середовища (42,9%), енергомодернізації будівель (85,7%) і встановлення СЕС (71,4%).

Щодо питань **«Чи використовуються у Вашій громаді відновлювані джерела енергії?»** та **«Якщо «так» або «перебувають на етапі будівництва/монтажу», зазначте, які саме типи ВДЕ»**, 71,0% респондентів зазначили, що такі джерела застосовуються у приватному секторі (рис. 12). Досить високим є також показник використання ВДЕ на об'єктах комунальної власності – 38,3%. Як і очікувалося, домінуючим типом є сонячна енергія (76%).

Таким чином, можна констатувати доволі активний розвиток відновлюваної енергетики, особливо сонячної, у громадах Західного макрорегіону України. Серед іншого, це зумовлено наявністю фінансових стимулів у формі «зелених» тарифів, а також грантових і кредитних програм державних та міжнародних інституцій. «Зелений» тариф для приватних сонячних електростанцій (СЕС) передбачає гарантований викуп електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел, за фіксованим тарифом. Для СЕС потужністю до 30 кВт, встановлених у 2025 році, ставка становить 6,3024 грн/кВт*год (без ПДВ), що еквівалентно приблизно 0,13 євро/кВт*год. Програма діятиме до кінця 2029 року, тож встановлення СЕС до кінця 2025 року дає можливість зафіксувати дохід на весь період дії тарифу.

Важливо зауважити: популярність ВДЕ у Західному макрорегіоні України зростає. Показово, що 21,5% респондентів зазначили: відновлювані джерела енергії поки не використовуються, проте їхнє впровадження перебуває на етапі планування. Це демонструє підвищення обізнаності громад у сфері відновлюваної енергетики та

енергоефективності, а також готовність до створення мережі об'єктів комунальної власності з автономним енергозабезпеченням на засадах «зеленого» переходу.

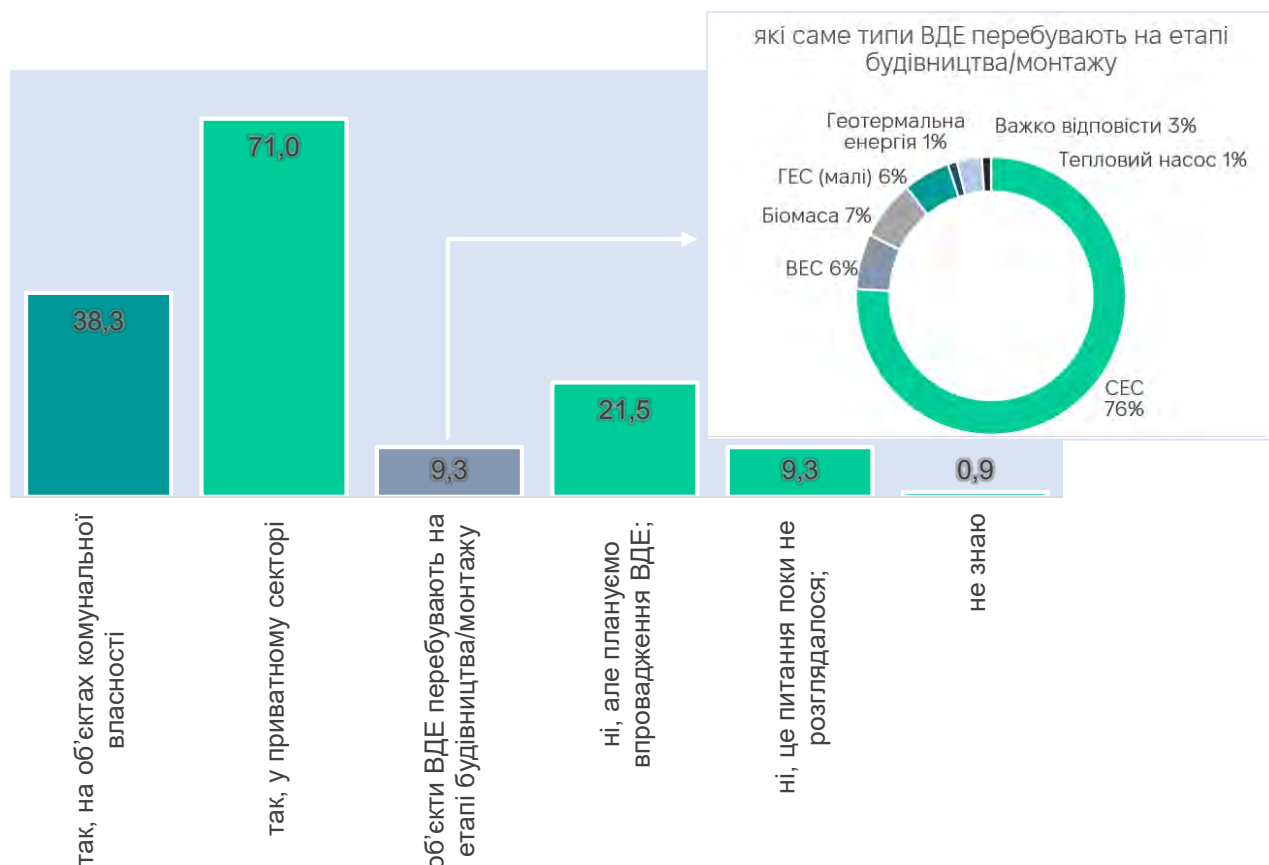

Рис. 12. Особливості впровадження ВДЕ у територіальних громадах Західного макрорегіону України, % (2025 р.)

Джерело: побудовано на основі опитування органів самоврядування територіальних громад Західного макрорегіону України

Серед територіальних громад першість у процесі впровадження ВДЕ належить громадам з розвинутою видобувною промисловістю та теплогенеруючими потужностями (рис. 13). Усі респонденти-представники таких громад заявляють про наявність об'єктів ВДЕ у приватному секторі (домогосподарства та бізнес), 85,7% – на об'єктах комунальної власності. Кожен другий звертає увагу на те, що у його громаді на момент опитування (липень-вересень 2025 року) відбувається будівництво/монтаж таких об'єктів. Про їх відсутність не заявив жоден з респондентів.

Серед інших типів громад можна зауважити такі тенденції:

- ❖ співвідносні частки громад різних типів, де впроваджено ВДЕ у приватному секторі (діапазон 63,6-82,4%);
- ❖ порівняно більшу частку міських громад, які диверсифікували систему енергопостачання на основі відновлюваних джерел на об'єктах комунальної власності (53,8% на противагу 23,6% у сільських і селищних громадах);
- ❖ порівняно вищу (як і очікувалося з огляду на вищенаведену інформацію) готовність гірських громад впроваджувати ВДЕ порівняно з сільськими і селищними громадами;
- ❖ значну частку сільських і селищних громад, що не розглядають питання впровадження ВДЕ на своїй території (16,4%).

Разом з тим перевага в усіх типах громад Західного макрорегіону України надається СЕС (72,7-100,0% опитаних) (рис. 13).

Чи використовуються у Вашій громаді відновлювані джерела енергії?

Якщо «так» або «перебувають на етапі будівництва/монтажу», зазначте, які саме типи ВДЕ

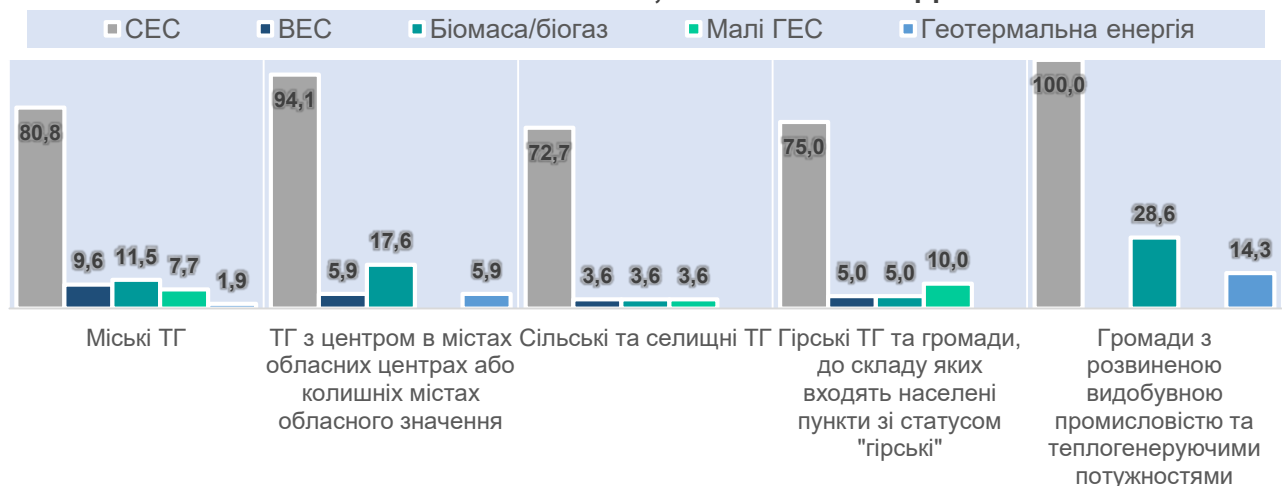

Рис. 13. Особливості впровадження ВДЕ у територіальних громадах Західного макрорегіону України в розрізі функціональних типів, % (2025 р.)

Джерело: побудовано на основі опитування органів самоврядування територіальних громад Західного макрорегіону України

На питання «Якщо у громаді встановлено відновлювані джерела енергії на об'єктах комунальної власності, зазначте, яким чином була реалізована відповідна ініціатива» більшість опитаних (50%) відповіли, що вони здійснюються за рахунок грантового фінансування або зовнішньої підтримки (державної, міжнародної тощо) (рис. 14). На другому місці – використання коштів місцевого бюджету (30%), що стало можливим завдяки, зокрема, реформі децентралізації. Третє місце посідають проекти, реалізовані за рахунок приватних інвесторів (16%). Водночас низьким залишається рівень співпраці з бізнесом і партнерськими організаціями – лише 4%, що

свідчить про наявність інституційних бар'єрів у розвитку державно-приватного партнерства.

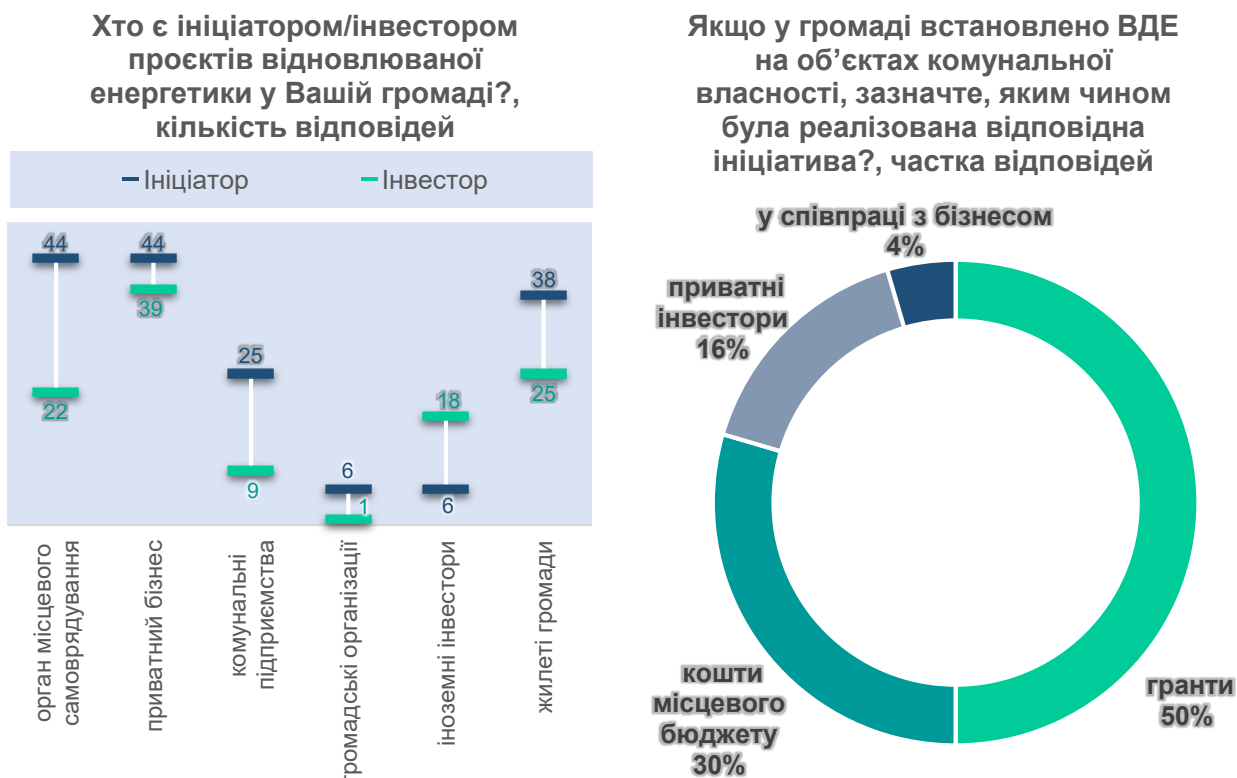

Рис. 14. Особливості реалізації ініціатив з розвитку ВДЕ у територіальних громадах Західного макрорегіону України (2025 р.)

Джерело: побудовано на основі опитування органів самоврядування територіальних громад Західного макрорегіону України

Найчастіше ініціаторами впровадження проєктів ВДЕ є ОМС та комунальні підприємства, що свідчить про поступове зростання їхньої інституційної спроможності та стратегічної орієнтації на енергетичну незалежність. З другого боку, роль приватного бізнесу як інвестора, хоча і є значною, але обмежена, ймовірно, через низький рівень поінформованості підприємців про економічні вигоди «зелених» технологій, нестабільність нормативно-правової бази та складність процедур погодження. У низці випадків ініціаторами є місцеві підприємці або громадські організації, особливо у громадах, що беруть участь у грантових програмах міжнародних донорів. Це свідчить про поступове формування нової моделі енергетичного партнерства, заснованої на горизонтальній взаємодії між владою, бізнесом і громадою.

Таким чином, проєкти відновлюваної енергетики у громадах Західного макрорегіону України мають переважно ініціативно-публічний характер, проте спостерігається поступове розширення приватної участі у їх фінансуванні та впровадженні. Подальше зміцнення державно-приватної співпраці може стати одним із ключових чинників масштабування «зелених» ініціатив і підвищення енергетичної самодостатності територіальних громад.

Пошук відповіді на питання щодо системності підходу до «зеленого» переходу та збереження довкілля як одного з завдань функціонування ОМС здійснено в результаті опитування за низкою питань, наведених на рис. 15.

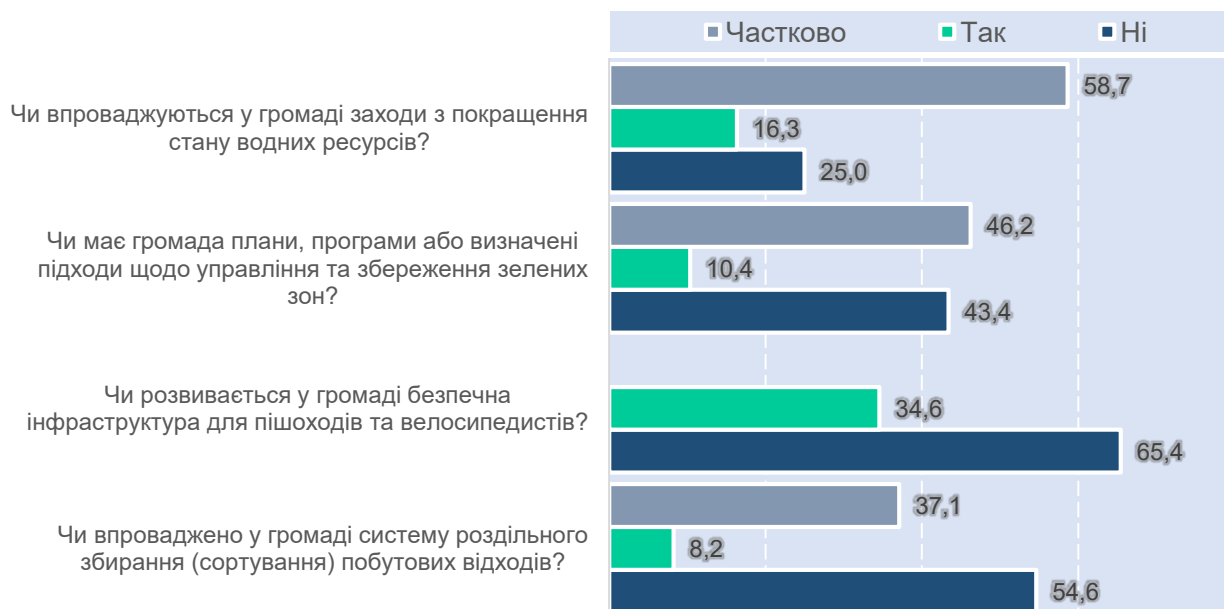

Рис. 15. Стан впровадження у територіальних громадах Західного макрорегіону України «зелених» ініціатив, % (2025 р.)

Джерело: побудовано на основі опитування органів самоврядування територіальних громад Західного макрорегіону України

Співставлення отриманих результатів опитування (рис. 15) із даними рис. 10 (б) демонструє різницю у сприйнятті громадами «зелених» ініціатив залежно від формулювання запитання. Наприклад, у відповідь на системне питання (рис. 10 (б)) щодо сталої мобільності респонденти лише в 11,2% випадків дають позитивні відповіді. Натомість у випадку (рис. 15), коли питання сформульовано конкретно – розвиток інфраструктури для пішоходів і велосипедистів – вони значно частіше зазначають про проведення таких заходів (34,6%). Аналогічно, у сфері управління відходами: лише 11,2% опитаних повідомили про реалізацію проєктів циркулярної економіки, тоді як понад третина (37,1%) стверджують, що здійснюють роздільний збір відходів.

Вважаємо, така невідповідність між відповідями свідчить про нестачу системності: в контексті реалізації ініціатив «зеленого» переходу громади реалізують окремі заходи, але не розглядають їх як елемент цілісної політики.

Виявлена особливість є цінною для наукової інтерпретації, оскільки дає змогу оцінити рівень розуміння органами місцевого самоврядування суті ініціатив «зеленого» переходу. Це відкриває додаткову аналітичну перспективу: відповіді громад відображають не лише реальний стан впровадження, а й їхнє бачення власної спроможності, що є важливим індикатором місцевої політики у сфері «зеленого» переходу.

На питання **«Чи прийняті у громаді програми підтримки бізнесу? Якщо «так», зазначте, чи реалізує громада (за кошти ОМС) програму підтримки бізнесу з акцентом на його екологічно орієнтовану трансформацію?»** лише 31,8% опитаних (тобто менше ніж третина) зазначили що мають затверджені місцеві програми сприяння розвитку підприємництва. З них програми лише кожної третьої громади (загалом лише 12 громад із 107 опитаних) передбачають екологічний компонент. Разом з тим, прийняття програм підтримки бізнесу з екологічною складовою, диференціюється за типами громад: більш активними у даному контексті є міські громади (8 із 12 відповідей), натомість у сільських (3 відповіді) та селищних (1 відповідь) громадах подібні ініціативи зустрічаються значно рідше. Це свідчить про суттєві відмінності у ресурсних можливостях та інституційній спроможності різних типів територіальних громад, які в умовах війни послаблюються додатковими фінансовими та соціальними навантаженнями, що ускладнює розвиток громад. Загалом результати засвідчують низький рівень інтеграції принципів «зеленого» переходу у місцеву політику підтримки підприємництва. У перспективі повоєнного відновлення подолання цієї проблеми стане критично важливим для забезпечення збалансованого сталого розвитку на всій території Західного макрорегіону України.

Обмежене поширення програм підтримки бізнесу з екологічною компонентою відображає особливості організації інституційної взаємодії між органами влади, бізнесом і громадськістю, а також наявні диспропорції у розподілі відповідальності за реалізацію «зеленого» переходу. На запитання **«Як орган місцевого самоврядування координує співпрацю з бізнесом та громадськістю для впровадження екологічно орієнтованих ініціатив у вашій громаді? (оберіть усі відповіді, які підходять)»** 28% громад декларують відсутність або мінімальний рівень співпраці з бізнесом і громадськістю щодо реалізації екологічно орієнтованих ініціатив, що свідчить про слабку інституційну основу для координації дій у напрямі «зеленого» переходу. Ще 14% респондентів обрали варіант «важко відповісти», що може вказувати на наявність нечітких, переважно формальних практик взаємодії (рис. 16).

Громади, більш активні в контексті співпраці з бізнесом і громадськістю щодо реалізації принципів «зеленого» переходу, налагодили відкритий доступ до інформації про екологічні програми, організовують регулярні консультації, круглі столи та публічні обговорення за участю бізнесу й громадських організацій, підтримують партнерство на засадах довіри. Окремі громади впроваджують інформаційно-просвітницькі кампанії і організовують навчальні заходи для бізнесу та жителів щодо «зелених» ініціатив (24 відповіді), координують дії з громадськими активістами та екологічними організаціями для моніторингу та контролю за впровадженням ініціатив «зеленого» переходу (11 відповідей).

Рис. 16. Форми координації ОМС з бізнесом та громадськістю у впровадженні принципів «зеленого» переходу, кількість відповідей

Джерело: побудовано на основі опитування ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України

У суб'єктивному розподілі відповідальності за впровадження ініціатив «зеленого» переходу (питання «Хто із суб'єктів економіки у громаді має відповідати за впровадження екологічних ініціатив?») домінують органи місцевого самоврядування (переважно 5 балів), що відображає їхню самоідентифікацію як ключового суб'єкта формування та реалізації відповідної політики (рис. 17).

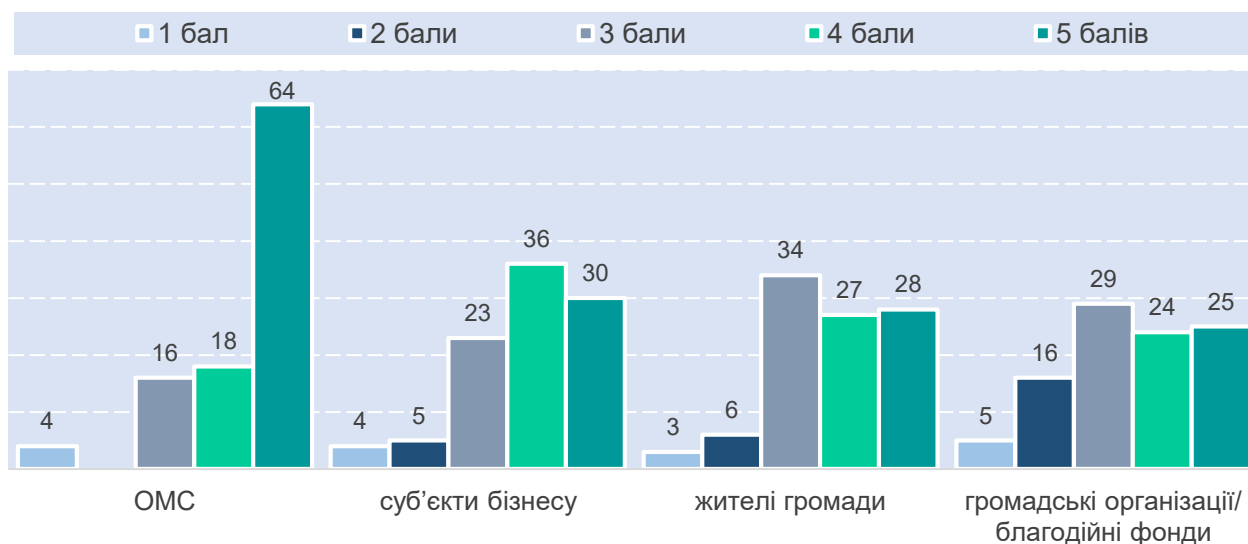

Рис. 17. Розподіл оцінок рівня відповідальності різних суб'єктів за реалізацію ініціатив «зеленого» переходу у громадах, кількість відповідей

Джерело: побудовано на основі опитування ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України

Водночас роль бізнесу та жителів громад оцінена здебільшого на середньому рівні (3-4 бали), що свідчить про визнання їхньої важливості як учасників процесу, проте не як провідних драйверів змін. Громадські організації та благодійні фонди отримали найбільш варіативні оцінки (від 2 до 5 балів), із концентрацією відповідей на рівні 3-5 балів, що вказує на сприйняття їх як додаткових, допоміжних інституцій в реалізації принципів «зеленого» переходу.

Отже, результати опитування свідчать, що респонденти загалом високо оцінюють рівень відповідальності різних суб'єктів за впровадження екологічних ініціатив у громадах, однак провідна роль у цьому процесі, на їх погляд, беззаперечно належить органам місцевого самоврядування. За п'ятибальною шкалою середній рівень відповідальності органів місцевого самоврядування становив 4,8 бали, що є найвищим серед усіх груп. Це підтверджує усвідомлення ролі місцевої влади як координатора екологічної політики та ініціатора практичних дій у сфері охорони довкілля. Другою за значущістю групою визначено суб'єктів бізнесу, середній показник відповідальності яких становить 4,1 бали. Такий результат засвідчує поступове зміщення в бік партнерської взаємодії між владою та підприємницьким сектором у питаннях реалізації екологічних програм, зокрема енергоефективних і ресурсозберігаючих проєктів. Відповідальність жителів громади та громадських організацій/благодійних фондів оцінено дещо нижче – у межах 3,7-3,9 бали, що свідчить про ще недостатньо інституціоналізовану участь громадськості в питаннях «зеленого» переходу.

Разом з тим, незначна різниця між оцінками цих груп демонструє, що органи місцевого самоврядування визнають важливість колективної відповідальності за екологічний стан територій та відкриті до багаторівневої співпраці. Таким чином, опитані громади сприймають впровадження екологічних ініціатив як спільну відповідальність влади, бізнесу та громадянського суспільства, де органи місцевого самоврядування є ядром координації, а інші учасники – рівноправними партнерами у досягненні спільної мети сталого розвитку. Характер взаємодії між органами влади та бізнесом і розуміння ними розподілу відповідальності за реалізацію ініціатив «зеленого» переходу визначають, наскільки бізнес переходить від декларацій до реальних кроків у цьому напрямі.

Респонденти-представники територіальних громад загалом розглядають місцевий бізнес як потужний драйвер розвитку, водночас усвідомлюючи, що органи місцевого самоврядування не мають прямого впливу на рішення суб'єктів господарювання щодо спрямування їхніх витрат на реалізацію ініціатив «зеленого» переходу (93,9% респондентів відповіли «так» і «скоріше так»; рис. 18).

Утім, високий рівень підтримки отримала теза про потребу взаємодії органів місцевого самоврядування з бізнесом у питаннях охорони довкілля, що демонструє визнання партнерської ролі бізнесу та важливості координації місцевою владою спільних ініціатив «зеленого» переходу. Громади також очікують від суб'єктів господарювання активнішого впровадження екологічних підходів у власній діяльності, зокрема застосування енергоощадних технологій і відновлюваних джерел енергії, що свідчить про сприйняття внутрішньої модернізації бізнесу як ключового напрямку його «зеленого» переходу. Така трансформація здатна генерувати позитивні екстерналії для місцевого розвитку: скорочення витрат на енергоресурси, створення нових робочих місць у сфері «зеленої» економіки, поліпшення інвестиційного клімату, розвиток локальних інноваційних екосистем, зменшення екологічних ризиків і витрат на ліквідацію їхніх наслідків, а в перспективі – зростання локальної економічної стійкості.

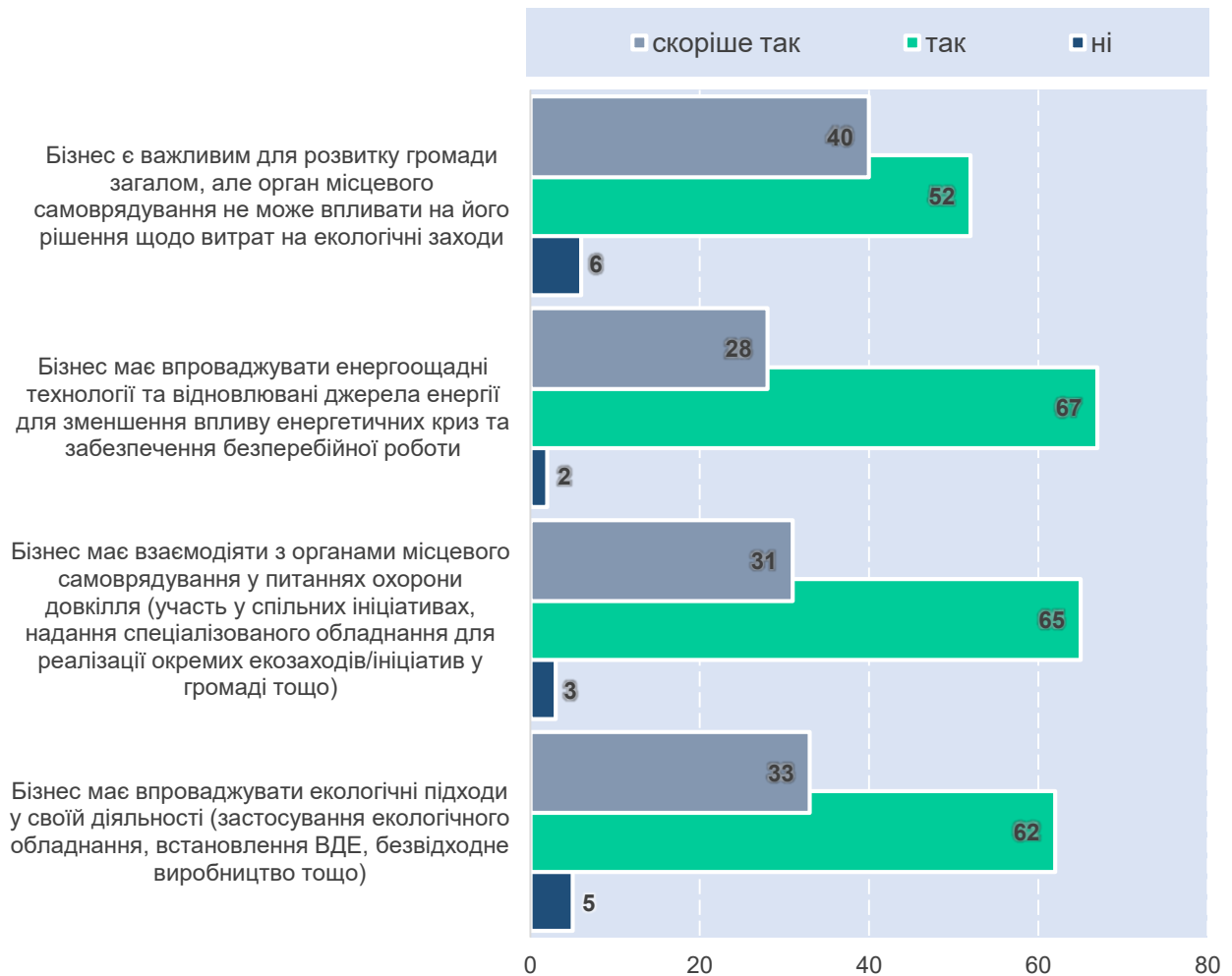

Рис. 18. Сприйняття ролі бізнесу у впровадженні ініціатив «зеленого» переходу в громадах Західного макрорегіону України, кількість відповідей

Джерело: побудовано на основі опитування ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України

Декларовані очікування органів місцевого самоврядування важливо співвіднести з фактичним рівнем впровадження ініціатив «зеленого» переходу бізнесом (найперше, середнім та великим).

Результати проведеного опитування дозволяють констатувати, що інтеграція принципів «зеленого» переходу у виробничі процеси середнього та великого бізнесу у громадах Західного макрорегіону України поки що не стала масовим трендом, а брак відповідної інформації серед органів місцевого самоврядування додатково ускладнює оцінку реальної ситуації. Так, на запитання **«Чи діють на території Вашої громади суб'єкти великого та середнього бізнесу, які реально інтегрують принципи «зеленого» переходу у виробничі процеси?»** 41,1% респондентів-представників територіальних громад обрали варіант «важко відповісти» (рис. 19). Це вказує на недостатню комунікацію між місцевим бізнесом та владою.

Рис. 19. Наявність суб'єктів середнього та великого бізнесу, які інтегрують принципи «зеленого» переходу у виробничі процеси, % відповідей

Джерело: побудовано на основі опитування ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України

Лише 29 громад (або 27,1% від усіх опитаних) відзначили наявність на своїй території одного чи кількох підприємств, що реально інтегрують принципи «зеленого» переходу у виробничі процеси. Серед них переважають міські громади (20 од.), здебільшого із чисельністю населення понад 25 тис. осіб (17 із 20 відповідей). Значно менше таких випадків зафіксовано у селищних (6 од.) та сільських (3 од.) громадах.

Водночас 28% респондентів повідомили, що жодне підприємство у їхній громаді не акцентує уваги на інтеграції принципів «зеленого» переходу у власну діяльність, що демонструє обмежений простір для реалізації «зелених» ініціатив. Серед таких громад переважають (43,3%) невеликі за чисельністю населення громади (до 15 тис. осіб). Про відсутність середнього та великого бізнесу як такого на своїй території зазначило 3,7% опитаних. Це невеликі сільські громади із чисельністю населення до 10 тис. осіб.

Впровадження принципів «зеленого» переходу є фінансово витратним процесом, що потребує достатньої капіталізації бізнесу. Описана ситуація підтверджує, що фінансово спроможні підприємства тяжіють до більших громад, де наявні ширший ринок збуту, більш платоспроможний попит, розвиненіша інфраструктура та загалом сприятливіші умови для ведення господарської діяльності.

Зважаючи на низький рівень упровадження принципів «зеленого» переходу у виробничу діяльність, було здійснено аналіз бар'єрів, які обмежують можливості бізнесу в цьому напрямі. Важливо наголосити, що виявлені перешкоди відображають передусім бачення органів місцевого самоврядування, які, взаємодіючи з суб'єктами підприємництва, мають уявлення про ключові труднощі та обмеження на шляху «зеленої» трансформації бізнесу.

У відповідь на питання **«На Вашу думку, що найбільше перешкоджає впровадженню місцевим бізнесом екологічних ініціатив? (оберіть усі відповіді, які підходять)»** понад чверть респондентів відзначили обмеженість фінансових ресурсів у суб'єктів господарювання для реалізації «зелених» ініціатив та проєктів. Важливим бар'єром також є недостатня обізнаність підприємців щодо принципів

сталого розвитку та «зеленого» переходу (22,5% від усіх відповідей; рис. 20), що знижує їхню готовність до впровадження нових підходів і технологій у виробництві.

Рис. 20. Основні бар'єри інтеграції принципів «зеленого» переходу у діяльність місцевого бізнесу, кількість відповідей

Джерело: побудовано на основі опитування ОМС територіальних громад Західного макрорегіону України

22,1% відповідей (рис. 20) стосується недостатньої зацікавленості інвесторів у «зелених» проєктах, що ускладнює доступ бізнесу до зовнішніх фінансових ресурсів. Додатковими бар'єрами визначаються зношеність/руйнування виробничої інфраструктури, що гальмує інтеграцію принципів «зеленого» переходу у діяльність бізнесу, знижує його готовність до екологічних інновацій та ускладнює залучення «зелених» інвестицій, оскільки підприємства змушені спрямовувати ресурси на підтримку базових виробничих процесів замість модернізації.

Серед бар'єрів респонденти виокремили й складність нормативно-правового регулювання інтеграції принципів «зеленого» переходу у діяльність бізнесу. Проблемними називають суперечності та часті зміни у законодавстві щодо поводження з відходами, енергоефективності та стимулювання використання відновлюваних джерел енергії, часті зміни в податкових пільгах для суб'єктів господарювання у різних видах економічної діяльності, недостатня деталізація вимог до енергоефективності будівель тощо. Такі умови створюють додаткові адміністративні перепони й знижують зацікавленість підприємств у впровадженні «зелених» ініціатив.

ВИСНОВКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ

Опитування охопило 107 громад семи областей Західного макрорегіону України, тобто кожну четверту громаду. Констатовано, що територіальні громади перебувають на початковій стадії інтеграції принципів «зеленого» переходу у місцевий соціально-економічний розвиток. Про це свідчить схильність до реалізації окремих заходів під впливом зовнішніх стимулів порівняно з реалізацією комплексної політики ЄЗК. Різниця між відповідями на питання системного характеру та щодо конкретних заходів підтверджує, що головна проблема полягає у нестачі стратегічного бачення розвитку та експертних знань у відповідній сфері.

ФОКУС: УПРАВЛІННЯ ЗЕЛЕНИМ ПЕРЕХОДОМ У ГРОМАДАХ

Система багаторівневого управління «зеленим» переходом ґрунтується на активній ролі ОМС, вимагає постійного доступу до різних та стабільних джерел фінансових ресурсів, розвинутої системи інституцій підтримки і супроводу, інтегрованості політики з залученням усіх зацікавлених сторін та наявності ефективної системи моніторингу реалізації заходів. Натомість у вітчизняній системі місцевого самоврядування недостатніми є правові, інституційні та фінансові засади активності територіальних громад у формуванні політики зеленого переходу через:

1) недостатню інтеграцію політики «зеленого» переходу на місцевому рівні, відсутність місцевих документів планування у сфері екології та адаптації до зміни клімату; у 2025 році місцеві ради мають затвердити місцеві енергетичні плани, однак, на сучасному етапі наявність у громади планових документів вузькопрофільного характеру поодинокі і є, радше, результатом зовнішніх стимулів (розроблення в межах міжнародних ініціатив та проєктів);

2) недостатність доступу до експертних знань в сфері екології та охорони довкілля (у тому числі енергоменеджменту); відсутність відповідних підрозділів у структурі органів місцевого самоврядування та доступу до системи інституцій підтримки і супроводу в питаннях екологічного характеру – більшість територіальних громад Західного макрорегіону України продемонстрували лише часткову обізнаність із положеннями ЄЗК, що вказує на фрагментарність і ситуативний характер розуміння політики «зеленого» переходу. Ініціативи у контексті зеленого переходу часто обмежені конкретними проєктами та/або вимогами донорів, а не є результатами стратегічного підходу до сталого розвитку;

3) залежність від зовнішніх стимулів – реалізація більшості «зелених» проєктів (енергомодернізація будівель, встановлення ВДЕ) є результатом, насамперед, законодавчих вимог, наявності цільової державної підтримки та міжнародного донорського фінансування. Це свідчить, про те що драйвером «зеленого» переходу для громад є зовнішні чинники;

4) несистемність та неперіоритетність фінансування видатків екологічного характеру в умовах війни, недостатній рівень фінансової спроможності місцевих бюджетів і, відповідно, спрямування зусиль на фінансування екологічних та енергоефективних заходів внаслідок залучення зовнішніх ресурсів (субвенцій з обласних бюджетів, міжнародних донорських коштів, за результатами участі у грантових конкурсах), що, відповідно, характеризується непостійністю та вибірковістю реалізованих заходів.

Завдяки територіальній та типологічній різноманітності сформовано багатовимірну емпіричну базу, яка дає змогу адекватно оцінювати специфіку та відмінності інтеграції «зеленого» переходу у бізнес-процеси в різних просторових і соціально-економічних системах. Отримані результати дослідження демонструють:

1) лише третина громад макрорегіону має місцеві програми підтримки бізнесу, а з них екологічний компонент присутній у менш ніж половини. Подібні практики переважно зосереджені у великих міських громадах, тоді як у сільських і селищних вони майже відсутні через обмежені ресурси та слабку інституційну спроможність;

2) домінування влади у сприйнятті відповідальності. У суб'єктивних оцінках ОМС сприймаються головними суб'єктами «зеленого» переходу, тоді як бізнес та жителі розглядаються як другорядні учасники процесу. Це формує асиметричну систему відповідальності, яка знижує потенціал для партнерських рішень і справжньої мобілізації локальних ресурсів. Хоча, з іншого боку, позитивним є усвідомлення ролі місцевої влади як координатора екологічної політики та ініціатора практичних дій у сфері охорони довкілля;

3) співпраця органів влади, бізнесу та громадськості є нерівномірною та переважно ситуативною. Майже третина громад декларує відсутність регулярної взаємодії з бізнесом і громадськими організаціями у сфері «зеленого» переходу. Водночас зростає частка громад, які ініціюють консультації, круглі столи, навчальні заходи та інформаційні кампанії, що свідчить про поступовий розвиток інституційного діалогу;

4) розрив між очікуваннями та реальними практиками бізнесу. Хоча громади визнають бізнес важливим драйвером розвитку, більшість органів місцевого самоврядування не має інформації або інструментів впливу на його «зелену» трансформацію. Лише 27,1% респондентів підтвердили наявність середнього чи великого бізнесу, що реально інтегрує принципи «зеленого» переходу, переважно у великих міських громадах;

5) фінансово-економічні бар'єри. Найбільшими перепонами є брак власних фінансових ресурсів у бізнесу та обмежений доступ до інвестицій у «зелені» проекти. Висока капіталомісткість «зелених» технологій робить їх більш доступними для великих підприємств у великих містах і майже недосяжними для малого бізнесу у сільських громадах. Це посилює територіальну нерівність і ризик відставання периферійних територій;

6) інформаційно-компетентнісні та нормативні обмеження. Значна частина підприємців залишається слабо обізнаною із сутністю «зеленого» переходу та можливостями його практичного впровадження. До цього додаються суперечності й нестабільність нормативно-правового забезпечення, особливо у сферах енергоефективності, відходів та податкових стимулів. Такі умови демотивують бізнес і гальмують системність «зеленої» трансформації;

7) інфраструктурний чинник. Зношеність виробничої інфраструктури бізнесу багатьох громад макрорегіону вимагає першочергових витрат на підтримку базового функціонування, що відсуває «зелені» інвестиції на другий план. Відсутність сучасних інфраструктурних рішень робить бізнес менш конкурентоспроможним і менш зацікавленим у довгострокових екологічних модернізаціях;

8) потреба у зміні управлінської парадигми. Сформована ситуація свідчить, що без посилення інституційної взаємодії та створення стимулюючих умов (нормативних,

фінансових, освітніх) «зелений» перехід залишатиметься декларативним. Необхідним є відхід від моделі, де органи влади беруть на себе всю відповідальність, до моделі багаторівневого партнерства із залученням бізнесу, громадськості та інвесторів.

Таким чином, результати опитування фіксують структурний розрив між декларованим прагненням до «зеленого» розвитку та фактичною практикою його реалізації на місцевому рівні. Західний макрорегіон України має потенціал для посилення «зеленого» переходу, однак для цього необхідні системні інституційні зміни: зміцнення фінансових механізмів підтримки, забезпечення стабільності регуляторного середовища, нарощення компетенцій та забезпечення доступу органів місцевого самоврядування і бізнесу до вузькопрофільних навичок і знань, а також розвиток партнерських форматів співпраці.

Опитування має наукову та практичну цінність не лише як джерело емпіричних даних, а і як один із небагатьох в Україні масштабних індикаторних зрізів (охоплено понад сто громад, кожену четверту громаду у Західному макрорегіоні України), який дозволяє верифікувати управлінські тенденції в країні та порівняти їх із відповідними європейськими даними. Результати опитування можуть слугувати аналітичною основою для удосконалення політики «зеленого» переходу із застосуванням принципів багаторівневого врядування.

Результати опитування мають практичну цінність для всіх рівнів публічного управління:

- **для органів місцевого самоврядування** вони є інструментом діагностики та порівняння, який дозволяє зрозуміти свої позиції у реалізації «зеленого» переходу та кроки інших громад в цьому напрямі, оцінити рівень інституційної готовності до впровадження екологічних новацій, вузькопрофільних стратегічних документів (МЕП та планів управління відходами, програм адаптації до змін клімату тощо);
- **для обласних військових адміністрацій та агенцій регіонального розвитку** результати опитування дають можливість формувати диференційовану політику підтримки: визначати громади з найвищим потенціалом до міжмуніципальної співпраці, а також ті, що потребують пріоритетної технічної допомоги чи кадрового підсилення;
- **для центральних органів виконавчої влади** вони можуть бути використані для коригування методичних підходів до реалізації державних програм та розроблення механізмів фінансування, зорієнтованих на реальний рівень інституційної зрілості місцевого самоврядування.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ

Проведене дослідження є одним із небагатьох в Україні, що комплексно охоплює проблематику інтеграції принципів «зеленого» переходу у практику управління на місцевому рівні. Його результати свідчать про дисбаланс між рівнем сприйняття ідей «зеленого» переходу на центральному рівні і фактичною управлінською готовністю до його впровадження на рівні територіальних громад, що зумовлює потребу у формуванні нових підходів до реалізації політики ЄЗК на практиці.

На основі проведеного дослідження сформовано перелік рекомендацій для їх практичного втілення на різних рівнях публічного управління з метою забезпечення ефективного та системного впровадження ЄЗК в умовах євроінтеграції України до ЄС, збереження стійкості держави під впливом війни та стимулювання відновлення у післявоєнний час. Зокрема:

1. Міністерству розвитку громад та територій України спільно з Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України, Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження України, а також профільним структурним підрозділам обласних державних/військових адміністрацій сприяти постійному доступі ОМС до знань і навичок в сфері клімату та екології, сприяти підвищенню їх інституційної спроможності формувати та реалізовувати «зелені» ініціативи:

по-перше, шляхом формування відповідної бази знань в межах органу управління на рівні громади (розгляд питання оптимізації структури виконавчих органів місцевих рад щодо запровадження посадки або підрозділу з питань кліматичної політики, енергоефективності й довкілля; впровадження програм підвищення кваліфікації працівників ОМС у контексті «зеленого» переходу; запровадження і підтримка розвитку спільних дорадчих підрозділів з питань екології та енергоефективності для ефективного використання обмеженого кадрового ресурсу);

по-друге, шляхом створення платформ для обміну досвідом, надання зовнішньої технічної допомоги ОМС. Зокрема, у цьому контексті актуально створити методичні хаби з експертної підтримки підготовки МЕРП і контролю їх відповідності національним цілям з енергетичної ефективності.

2. Міністерству розвитку громад та територій України спільно з Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України, Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження України, а також профільним структурним підрозділам обласних державних/військових адміністрацій сприяти та стимулювати здійснення моніторингу енергоспоживання та впровадження екологічних заходів – понад половина респондентів зазначили відсутність регулярного моніторингу енергоспоживання. Це вимагає створення єдиної інформаційної системи для збору даних про комунальні витрати, викиди та використання ресурсів. Впровадити щорічне звітування громад про досягнення показників сталого розвитку.

3. Міністерству розвитку громад та територій України спільно з Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України, Міністерством фінансів України та за участю міжнародних партнерів і донорських організацій забезпечити комплексний вплив державної політики та міжнародної допомоги на ініціативи громад у сфері «зеленого» переходу. Для цього необхідно сформувати багаторівневу систему підтримки імплементації «зеленого» переходу, яка б поєднувала адаптовані до законодавства України норми права ЄС із механізмами нарощення інституційної спроможності громад та фінансового стимулювання реалізації відповідних проєктів. Оскільки більшість опитаних громад реалізують «зелені» ініціативи переважно за рахунок грантів і міжнародної технічної допомоги, доцільно створити довгострокові механізми співфінансування «зелених» проєктів у форматі партнерства держави, регіонів та ОМС. Також доцільно розробити інструменти підтримки «зеленого» переходу для територіальних громад різних функціональних типів з урахуванням їх просторової, фінансової та ресурсної специфіки розвитку.

4. Міністерству розвитку громад та територій України спільно з Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України, Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження України, профільним структурним підрозділам обласних державних/військових адміністрацій за участю ОМС і громадських організацій сприяти підвищенню участі зацікавлених сторін у реалізації «зеленого» переходу шляхом розширення діалогу між ОМС, бізнесом, освітніми й науковими закладами, громадськими організаціями та жителями для формування спільної відповідальності за екологічні результати.

Зокрема, доцільно:

- створити консультативно-координаційні ради при виконавчих комітетах місцевих рад для обговорення ініціатив «зеленого» переходу;
- запровадити участь громадськості у формуванні місцевих енергетичних планів та планів управління відходами, використовуючи інструменти електронної демократії (електронні консультації, бюджети участі тощо);
- підтримати місцеві партнерства «влада – бізнес – освіта» у сфері екоінновацій, енергоефективності, відновлюваних джерел енергії, управління водними та земельними ресурсами;
- розвивати інформаційно-просвітницькі кампанії для підвищення екологічної свідомості населення, сприяючи формуванню культури раціонального споживання та відповідального ставлення до довкілля.

5. Міністерству розвитку громад та територій України спільно з Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України, а також профільним структурним підрозділам обласних державних/військових адміністрацій:

- розробити механізми підтримки громад у створенні місцевих програм «зеленого» підприємництва;
- забезпечити методичний супровід з інтеграції екологічних підходів у стратегії розвитку громад;
- сприяти формуванню регіональних «зелених» хабів, які надавали б консультативну та експертну підтримку громадам і бізнесу з питань, пов'язаних із реалізацією ініціатив «зеленого» переходу;

6. Державному агентству з енергоефективності та енергозбереження України:

- створити національну інформаційну платформу для обміну досвідом реалізації «зелених» ініціатив між громадами та бізнесом;
- організувати програми навчання і консультування для представників бізнесу й ОМС з питань енергомодернізації, ВДЕ та циркулярної економіки.

7. Міністерству фінансів України у взаємодії з міжнародними партнерами:

- запровадити довгострокові інструменти співфінансування місцевих «зелених» проєктів у форматі партнерства «держава – громада – бізнес»;
- передбачити податкові стимули для підприємств, що інвестують у декарбонізацію та екологічну модернізацію виробництва.

8. Органам місцевого самоврядування:

- «вбудувати» вимоги «зеленого» переходу у місцеві плани відновлення/розвитку та програми підтримки бізнесу, забезпечивши;
- створити реєстр «зелених» проєктів громади для залучення приватних інвестицій;
- створювати консультативно-координаційні ради при виконавчих комітетах для сприяння налагодження діалогу між ОМС, бізнесом і громадськістю з питань, пов'язаних із «зеленим» переходом у громадах;
- забезпечити формування місцевих енергетичних планів та планів управління відходами із залученням бізнесу та громадськості;
- підтримувати локальні партнерства «влада – бізнес – освіта» для реалізації екоінновацій.